

15-1. עמותת הפורום החילוני איגוד השכונות והיישובים החופשיים (ע"ר) ואח'
על-ידי עו"ד קרנר ואח'
מרח' אופנהיימר 7, רחובות
טל': 08-6226161; פקס: 08-9366660

העותרים

נגד

שר החינוך

על-ידי פרקליטות המדינה,
משרד המשפטים, ירושלים
טל': 02-6466194; פקס: 02-6467011

המשיב

תגובה מקדמית מטעם המשיב

1. בהתאם להחלטות בית המשפט הנכבד, מוגשת בזאת תגובה מקדמית מטעם המשיב.
2. עניינה של העתירה בבקשת העותרים להורות למשיב לבוא וליתן טעם "מדוע לא יבוטל, החל משנת הלימודים הבאה, מקצוע הלימוד 'תרבות יהודית' – ישראלית" ותופסק לאלתר הפעלתה של תכנית הלימודים שנבנתה עבורו בבתי הספר הממלכתיים". לחלופין, העותרים מבקשים כי תכנית הלימודים האמורה תוגדר "כתכנית ייחודית לבחירה, ויתאפשר לקהל ציבור התלמידים החילוני והוריהם לבחור אם ללמוד אותה אם לא".
לטענת העותרים, תכנית הלימודים 'תרבות יהודית ישראלית' (להלן: "התכנית" או "תכנית הלימודים") מבקשת 'לכפות' על התלמידים החילוניים תפיסת עולם מסוימת, "באופן המטשטש את אופיו של זרם החינוך הממלכתי, עד הפיכתו [...] לבבואה של זרם החינוך הממלכתי המשלב" (סעיף 4 לעתירה).
3. המשיב יטען כי דין העתירה להידחות, תוך חיוב העותרים בהוצאות.
כפי שיפורט בהרחבה, תכנית הלימודים דנן מבקשת ליצור שיח ערכי, קשוב וסובלני, תוך מתן מקום למגוון הדעות והזהויות שבחברה הישראלית, ותוך עידוד חשיבה ביקורתית ועצמאית. לפיכך, המשיב יטען כי העתירה אינה מבססת כל עילה משפטית להתערבותו של בית המשפט הנכבד בעניין, קל וחומר בשים לב למידת ההתערבות המצומצמת ביותר מלכתחילה בעניינים כגון דא.
4. יצוין כבר עתה כי בשים לב למורכבותה של החברה הישראלית, קיים מתח מסוים בין הרצון לעצב תכנית לימודים שפונה אל מכנה משותף רחב של החברה הישראלית, לבין הרצון כי התכנית תכלול תכנים משמעותיים, מעמיקים ורלוונטיים. תכנית הלימודים דנן עוצבה תוך מאמצים רבים בניסיון למצוא את האיזון העדין בין רצונות אלה, ולשיטת המשיב - הדבר נעשה בהצלחה מרובה.

כך בתמצית, ולהלן ביתר הרחבה.

א. מסגרת נורמטיבית

5. סעיף 2(א) לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 (להלן: "החוק" או "חוק חינוך ממלכתי") קובע את מטרות החינוך הממלכתי, כדלקמן:

- (1) "לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;
- (2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;
- (3) ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;
- (4) ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם;
- (5) לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כשרונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכל למיציא מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;
- (6) לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי;
- (7) לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;
- (8) להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;
- (9) לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתימה לצדק חברתי במדינת ישראל;
- (10) לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;
- (11) להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסיה הערבית ושל קבוצות אוכלוסיה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל;
- (12) לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים;
- (13) לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014"

6. סעיף 4 לחוק מסמך את שר החינוך לקבוע "את תכנית הלימודים של כל מוסד חינוך רשמי". "תכנית לימודים" מוגדרת בסעיף 1 לחוק, כך:

"תכנית לימודים שנקבעה על ידי השר למוסדות החינוך הרשמיים להשגת המטרה האמורה בסעיף 2; וכולל "תכנית היסוד" שהשר יקבעה כתכנית חובה על כל מוסד כזה;

[...]

"תכנית השלמה" פירושו - חלק של תכנית הלימודים שיקבע או שיאשר השר לפי חוק זה ושיקיף לא יותר מעשרים וחמישה אחוזים משעות הלימודים במוסד חינוך רשמי;"

7. בשנת 1998 - בהתאם לסמכות המסורה לשר החינוך להעביר את סמכויותיו (סעיף 29 לחוק), ולאחר היועצות עם ועד החינוך - העביר שר החינוך, התרבות והספורט דאז את סמכויותיו לפי סעיפים 1 ו-4 לחוק, אל המזכירות הפדגוגית במשרד, כדלקמן:

"בתוקף סמכותי לפי סעיף 29 לחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953 [...], ולאחר היועצות עם ועד החינוך, אני מודיע כי העברתי למזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, התרבות והספורט את הסמכויות כדלקמן, ככל שהן קיימות לעניין החינוך הממלכתי (למעט החינוך הממלכתי-דתי):

- (1) **קביעת תכנית הלימודים** לפי סעיף 1 לחוק;
 - (2) קביעת תכנית היסוד לפי סעיף 1 לחוק;
 - (3) קביעת תכנית השלמה ואישורה לפי סעיף 1 לחוק;
 - (4) **קביעות תכנית הלימודים** לפי סעיף 4 לחוק;
 - (5) קביעת תכנית השלמה לפי סעיף 5 לחוק;
 - (6) אישור תכנית השלמה לפי סעיף 6 לחוק;
 - (7) אישור תכנית נוספת לפי סעיף 8 לחוק;
 - (8) הנהגת תכנית לשם ניסוי לפי סעיף 9 לחוק.
- (י"ז בסיון התשנ"ח, 11.6.98, 4653)
- [אם לא מצוין אחרת, ההדגשות במסמך הוספו]

8. יצוין כי העברת הסמכות האמורה למזכירות הפדגוגית משתלבת עם הסמכויות שנתונות למזכירות הפדגוגית לפי סימן ג' בפרק א' בתקנות חינוך ממלכתי (סדרי פיקוח), תשי"ז-1956. ראו לעניין זה תקנה 4(ב) לתקנות:

- "(ב) סמכויות המזכירות הפדגוגית בענינים פדגוגיים, פרט לאמור בתקנות 5 ו-6, הן -
- (1) ההדרכה והטיפול בכל השאלות הפדגוגיות של מערכת חינוך החובה;
 - (2) פיקוח על ביצוע תכנית הלימוד, תכנית ההשלמה, תכניות נוספות, ניסויים פדגוגיים, תיקונים ושינויים בהם וכיוצא באלה;
 - (3) עיבוד הצעה לסדרים פנימיים במוסדות, לרבות הווי המוסד, ופיקוח עליהם;
 - (4) אישור ספרי לימוד וספרי עזר במוסדות;
 - (5) המלצה על עזרי לימוד, ובכלל זה עתונים, משחקים וצעצועים, או איסור להשתמש במוסדות בעזרי לימוד כאמור;
 - (6) עידוד יוזמה פדגוגית, אישור ניסויים במערכת החינוך וקיום מעקב אחריהם;
 - (7) הדרכת מנהלי המחוזות, מפקחים, כוללים מפקחים ומדריכים בענינים פדגוגיים וכינוסם לשם בירור ענינים אלה לרגל עבודתם;
 - (8) קביעת עקרונות לדיווח מפקחים כוללים ומפקחים ולטיפול בדו"חות שלהם;
 - (9) כל סמכות אחרת אשר תוטל על המזכירות הפדגוגית מאת השר, פרט לאמור בתקנות 5 ו-6."

9. עולה אפוא כי במצב הדברים הנוכחי, **המזכירות הפדגוגית היא שמוסמכת לקבוע את תכנית הלימודים**, והיא רשאית לעשות זאת גם בדרך של היועצות עם ועדות מקצוע, לגבי המקצועות שירכיבו את תכנית הלימודים.

ב. רקע עובדתי

1.ב תכנית הלימודים 'תרבות יהודית ישראלית'

10. תכנית הלימודים, המיועדת לכיתות א' עד ט' - ראתה אור בשנת 2016, והיא שיאו של תהליך שהחל עוד בשנת 1991, עם הקמתה של ועדה בראשות פרופ' עליזה שנהר לבחינת לימודי היהדות בבתי הספר הממלכתיים (להלן: **ועדת שנהר**).
11. תכנית הלימודים נכתבה על-ידי ועדת מקצוע וועדת תכנית, שהוקמו בהתאם לנוהל מינוי ועדות מקצוע של משרד החינוך.
- בראש ועדת המקצוע עמד פרופ' רון מרגולין מהחוג ללימודי תרבות עברית באוניברסיטת תל-אביב, חוקר דתות, יהדות, חסידות ופילוסופיה יהודית מודרנית. חברי הוועדה הם כולם אנשי אקדמיה וחינוך ותיקים ומנוסים, הפועלים זה שנים רבות במערכת החינוך הממלכתית ובתחום הכשרת מורים באקדמיה. נוסף על כך, חברי הוועדה מחוברים היטב 'לשטח' ומחויבים באופן עמוק לרוח החינוך הממלכתי, לתלמידיו ולמוריו.
- רשימת בעלי התפקידים בוועדות מצורפת ומסומנת **מש/1**.
12. ועדת המקצוע יושבה על המדוכה משך כשנה וחצי, וערכה עבודה יסודית, מקיפה, מאומצת ומסורה ביותר. במסגרת עבודתה, הוועדה קיימה 7 ישיבות ומינתה תתי-ועדות שהורכבו מאנשי תוכן, אנשי פדגוגיה ואנשי מקצוע בתחום לימודי יהדות בבתי הספר הממלכתיים. תפקידן של תתי הוועדות היה להמליץ על תוכנית הלימודים עבור כל שכבת גיל, והן קיימו ישיבות רבות במשך חודשים רבים. תתי הוועדות הגישו את המלצותיהן לוועדת המקצוע, אשר קבעה ואישרה את תכנית הלימודים הסופית.
- לאחר שהשלימה את עבודתה והגיעה לתוצר שהיה מקובל על כלל חבריה, הוועדה הניחה על שולחנה של מנכ"לית משרד החינוך דאז את תכנית הלימודים החדשה. בהמשך לכך, התכנית אושרה על-ידי יו"ר המזכירות הפדגוגית ועל-ידי מנכ"לית משרד החינוך דאז.
13. בחודש אפריל 2016 פורסמה התכנית והוצגה לציבור באתר משרד החינוך, והתחילה להיות מוטמעת, באופן הדרגתי, בשנת הלימודים תשע"ז, במקביל לתהליכים שנעשו על-מנת להכשיר את המורים מבחינה מקצועית. חלק מחומרי הלימוד הרלוונטיים לתכנית נמצאים באתר שהוקם על-ידי משרד החינוך, וחלק אחר מהתכנית נלמד באמצעות ספרי הלימוד שאושרו לשימוש על-ידי המשרד.

בחוזר מנכ"ל משרד החינוך מס' 9.7 משנת תשע"ו, שכותרתו "תרבות יהודית-ישראלית" – שינוי שם המקצוע 'תרבות ישראל ומורשתו' והרחבת רצף שנות הלימוד¹, צוין כך:

"החל משנת הלימודים התשע"ז תיכנס לתוקף תכנית לימודים חדשה לכיתות א' עד ט' בחינוך הממלכתי במקצוע שייקרא מעתה "תרבות יהודית-ישראלית". התכנית תחליף את תכנית הלימודים במקצוע "תרבות ישראל ומורשתו" שנלמדה בכיתות ה' עד ח'.

התכנית מבוססת על ערכים יהודיים-אוניברסליים. מטרתה ליצור היכרות מעמיקה של התלמידים עם ארון הספרים היהודי-ישראלי, והיא משלבת למידה קוגניטיבית, רגשית וחזיונית.

התכנית חושפת את התלמידים לעולם היהדות רב-הפנים, תוך התאמתה לרלוונטיות של חייהם בתוך ההקשר הישראלי הרחב. היא מעניקה ידע, חוויות וכלים מגוונים לפיתוח אישיותם וזהותם כבני אדם, כיהודים וכישראלים. כמו כן, התכנית מעמיקה את יכולתם של התלמידים לקיים שיח קשוב ומכבד עם הזהויות השונות והמגוונות אשר מרכיבות את החברה הישראלית."

14. בהמשך לכך, משרד החינוך הורה להקצות לפחות 5 שעות לימוד שבועיות בסך הכל בכיתות ג'-ו', ולפחות 5 שעות לימוד שבועיות בסך הכל בכיתות ז'-ט'. זאת תוך מתן גמישות פדגוגית למוסדות החינוך להחליט כיצד לפזר את שעות ההוראה ע"פ שכבות הגיל, כמו בתחומי דעת נוספים רבים ובהתאם למדיניות המשרד.

צילום תכנית הלימודים צורף לעתירה כנספח 11

15. התכנית נלמדת ברצף פדגוגי מכיתה א' עד כיתה ט', והיא בנויה באופן ספיראלי משלושה צירים מרכזיים החוזרים על עצמם בכל שכבת גיל:

- יצירות מופת ויוצרים בארון הספרים היהודי
- מעגלי חיים וחברה - סוגיות ודילמות מתוך עולמם של התלמידים, ובדגש מיוחד על יצירה ציונית, ישראלית ועכשווית
- לוח השנה היהודי-ישראלי - בכל שנה נלמדים לעומק ארבעה מועדים, במחזור של ארבע שנים

נוסף על כך, בכל שנה נלמד 'ערך מוביל' מרכזי שעל בסיסו בנויה התכנית - כגון 'ואהבת לרעך כמוך', ערך המשפחה, חברות ומנהיגות, ערכות הדדיות, זיקה לעם ולארץ, ועוד. בכך מושם דגש מיוחד על השיח הערכי כעוגן המרכזי של התכנית, תוך שהערכים המובילים מקבלים את ביטויים בשפה ובתרבות היהודית, הישראלית והציונית, ומציגים פנים חשובות וחיוניות שלה, לצד מקומם בתרבות העולם ובערכים האוניברסליים.

כך משתלבים שלושת הצירים המרכזיים שלעיל עם הערכים המובילים שבבסיס התכנית:

¹ חוזר המנכ"ל נגיש בקישור:

[מתוך עמ' 15 לתכנית הלימודים]

כך נכתב בתכנית הלימודים :

"תכנית הלימודים בתרבות יהודית ישראלית נועדה לחזק ולהעמיק את הזהות היהודית ציונית ישראלית של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, את תחושת השייכות שלהם, אחריותם ומחויבותם לעמם, לארצם, למורשתם המשפחתית והקהילתית ולתרבותם. היא מבקשת להפגיש את התלמידים הלומדים במערכת החינוך הממלכתית עם היצירה היהודית לדורותיה, עם הערכים היסודיים המגולמים בה ועם ביטויים חוויתיים ומעשיים של ערכים אלה באורחות חיים יהודיים. התכנית מבקשת לחשוף את הלומדים ליהדות משמעותית, רבת פנים, רלוונטית לחייהם כאן ועכשיו, בתוך הקשרי ישראל רחב, ולתת בידיהם ידע נרחב ומעמיק, חוויות עשירות וכלים מגוונים וחדשניים לפיתוח אישיותם וזהותם של התלמידים כיהודים, כישראלים וכבני אדם. בתכנית הלימודים ניתן מקום מרכזי ללימוד מעמיק של מקורות מגוונים מ"אaron הספרים היהודי" כנדבך וכמשאב חיוני, מכונן ומעורר מחשבה והשראה בתהליך פיתוח האישיות והזהות של הלומדים. בתוך כך, שואפת התכנית להעמיק את יכולתם של התלמידים לקיים דיאלוג קשוב ומבדד בין זהויות שונות בחברה הישראלית, וכמו כן לעודד את התלמידים לקחת חלק פעיל בפיתוח תרבות יהודית ישראלית במרחב, באקלים הבית ספרי, בקהילה ובחברה הישראלית בכלל גם בהמשך חייהם כבוגרי מערכת החינוך. נקודת המוצא הערכית של תכנית הלימודים מאפשרת את הדגשת המשותף והמאוחד שבין חלקי החברה דרך ערכים מכוננים משותפים המצויים בבסיס התכנית"

הנה כי כן, התכנית מבקשת להדגיש את המשותף בין מגוון הזהויות של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, על דעותיהם השונות; תוך חיזוק תחושת השייכות והמחויבות של התלמיד; תוך קיום דיאלוג מכבד וסובלני; ותוך שמירה על חשיבה עצמאית וביקורתית.

17. בתכנית הלימודים מתקיים מתח בין הרצון שהתלמידים יתוודעו בצורה רצינית ומעמיקה למקורות ולהתנסויות שעיצבו את תרבותם לאורך דורות, לבין הרצון שהתלמידים יפתחו את זהותם האישית תוך שיח פתוח וביקורתי.

בהקשר לכך, תכנית הלימודים מציירת את דמותו של בוגר התכנית כדלקמן:

"דמות הבוגר העולה מתכנית זו היא של אדם מישראל המכיר ומעריך את תרבותו על שלל אורותיה וצלליות, החותר להבנה משמעותית וחוויתית של מקורות ומרכיבי תרבותו, ומסוגל להעניק לה פרשנות אותנטית, לקרב ולהרחיק, לקבל ולדחות, וליצור בתוכה ומתוכה את הנדבך האישי והחברתי שלו בבניין זהותו ובעיצוב התרבות היהודית. לפי תפיסה מורכבת זו, שאלות השאלות על מקורות התרבות ומרכיביה אמורה לשקף בה בעת עמדה עצמאית וביקורתית כמו גם זיקה, אמפתיה ושייכות אליהם"

18. לתכנית הלימודים הוגדרו מספר מטרות מרכזיות, אשר מתייחסות אף הן לחיזוק השייכות של התלמיד למורשת היהודית והישראלית ולחיזוק ההיכרות עימה, תוך טיפוח ערכים דמוקרטיים ופלורליסטיים, ותוך ביסוס דיאלוג סובלני ומכבד בין ההשקפות השונות הדרות בכפיפה אחת בחברה הישראלית.

אלו הן המטרות המרכזיות שהוגדרו:

- "טיפול שייכות, הזדהות ואחריות של התלמידים לתרבותם, לעמם ולמורשתם היהודית ישראלית.
- היכרות עם ארון הספרים היהודי לדורותיו על מגוון היצירות והקולות שבו ועל מגוון הדרכים בלימודו כמרכיב יסודי בעיצוב זהותם של התלמידים.
- **בירור ערכים** מרכזיים המגולמים במקורות היהודיים ובזיקה לתרבויות העולם, תוך בחינת מימושם באורחות חיים ובמציאות החברתית בעבר ובהווה.
- רכישת ידע וכלים שתאפשר לתלמידים לפתח באופן אוטונומי זהות והשקפת עולם פלורליסטית וסובלנית כיהודים, כישראלים וכבני אדם.
- טיפוח המחויבות לערכים דמוקרטיים, יהודיים והומניסטיים כלל אנושיים כחלק מזהות יהודית-ישראלית.
- העמקת המחויבות המעשית של התלמידים לקהילה, לחברה, למדינה, לעם היהודי ולכלל האנושות על בסיס זהותם היהודית ישראלית.
- יצירת שפה משותפת ובסיס ערכי לדיאלוג של בוגרי מערכת החינוך הממלכתית היהודית עם כלל החברה הישראלית.
- עידוד היווצרותה של תחושת בית בתרבות היהודית שתאפשר ותעודד תלמידים להעמיק את היכרותם עם היהדות, לשאוב ממנה מקורות להשראה ומשמעות

לחייהם, וליטול חלק פעיל ביצירתה והתחדשותה".
[ההדגשות במקור]

19. מעבר לאמור לעיל, תכנית הלימודים מבוססת על שני יסודות החוזרים בכל שנות הלימוד (מכיתה א' עד ט', כאמור) - שיח ערכי, ותכני לימוד המחולקים לפי מוקדי תוכן שונים.

לעניין השיח הערכי, נציין כי הלמידה בתכנית מבוססת על שיח זה ומכוונת אליו, על-פי ערכי יסוד של המסורת היהודית וההומניסטית. זאת מתוך כוונה כי ערכים אלו יהוו תשתית תרבותית ערכית רוחנית לתלמידים ולבוגרי מערכת החינוך הממלכתית, ויוכלו לשמש בסיס לשפה משותפת בחברה הישראלית בכללה.

כאמור לעיל, בכל שנה נידונים בתכנית ערכי יסוד אחדים - ובראשם ערכים מובילים - העוברים כחוט השני במרבית תכני הלימוד והחוויה באותה שנה. מדובר בערכים אשר רובם ככולם הם ערכים 'רכים' הטעונים ברור ולימוד בתהליך חינוכי של שיח פתוח ומכבד, והם אינם בבחינת תכתיב מחייב של ערכים 'קשיחים' וסגורים.

לעתים מדובר בערכים המצויים במתח זה עם זה (למשל, מסורת וחדוש), והכוונה היא לקיים בעניינם דיאלוג בוחן וביקורתי המעלה גם דילמות, קונפליקטים ועמדות מורכבות, ומזמין גם חילוקי דעות ומרחב של הכלה וכבוד הדדי. כל זאת בהתאם לגיל ולשלב ההתפתחותי שבו נמצאים התלמידים.

20. מעבר לכך, נוסיף כי התכנית מבוססת על עקרונות ושיקולים פדגוגיים מרכזיים נוספים, ובהם עקרון של דיאלוג ושיתוף, תוך טיפוח יחס של כבוד וסובלנות לדעות שונות; פיתוח דרכי לימוד בית מדרשיות, תוך עידוד הקשבה, חשיבה, פתיחות אל האחר; ועוד.

21. להשלמת הדברים, ובהמשך לאמור לעיל בדבר היעדר תכתיבים של ערכים 'קשיחים' וסגורים, נוסיף כי למורים המלמדים את תכנית הלימודים ניתן חופש פעולה בבניית השיעורים, והם אינם מוגבלים או מצומצמים ללימוד חומר כזה או אחר בצורה מסוימת.

לעניין זה, ראו את דבריו של מפמ"ר תרבות יהודית-ישראלית במשרד החינוך, אשר מופנים למורים המלמדים את התכנית:

"תכנית הלימודים בתרבות יהודית-ישראלית שלפניכם, מניחה את המסד: תכנית ספיראלית לאורך תשע שנות לימוד, כשבכל שנה מוצעת אסופת מקורות מן היצירה רבת השנים. אנו מבקשים מכם, המורות והמורים, לבנות על גביה את הקומות הנוספות: אתם מוזמנים להפוך בתכנית על המקורות שבה, המיומנויות וההצעות החווייתיות, שהן חלק בלתי נפרד מהתכנית; להכיר את ספרי הלימוד שעובדו והנגישו את התכנית לתלמידים; ולהיעזר ביחידות הלימוד האינטראקטיביות שאנו מציעים בפניכם באתרי המקצוע. למידה משמעותית מתרחשת, בין השאר, כאשר המורים עצמם מקיימים דיאלוג עם תוכנית הלימודים, בוחרים מתוכה, מבטאים את עצמם דרכה, ומוסיפים משלהם. כל אלו עשויים לתרום להזדהות והתלהבות אשר בעת ההוראה יעברו גם לתלמידים, ויעוררו בהם עניין"

22. בטרם סיומו של תת-פרק זה, יוער כי בעיצוב תכנית לימודים המיועדת להילמד בזמן מצומצם ביותר ולהקיף עולמות טקסטואליים ותרבותיים עצומים בהיקפם, אין מנוס מבחירה של חלקים מסוימים ומהשמטה של חלקים אחרים. מטבע הדברים, בחירות כאלו נתונות לביקורת מכיוונים שונים.

2.3 פניות העותרים והעתירה הקודמת שהוגשה בנוגע לתכנית הלימודים

23. כאמור לעיל, בחודש אפריל 2016 פורסמה תכנית הלימודים באתר משרד החינוך, והיא נכנסה לתוקף - באופן הדרגתי - החל בשנת הלימודים תשע"ז.

24. בחודש פברואר 2017, התקיימה פגישה, לבקשת העותרת 1 (להלן גם: **העותרת**), בהשתתפות נציגים מטעמה של העותרת, ונציגים מטעם משרד החינוך (ראשת אגף מורשת, מפמ"ר המקצוע, מפמ"רית תושב"ע - שהייתה חברת ועדת המקצוע, ושלושה מדריכי המקצוע שהיו שותפים בכתיבת תוכנית הלימודים ועיצובה). במסגרת הפגישה, ניתנה לעותרת הזדמנות להשמיע את עמדותיה ואת טענותיה ביחס למקצוע. בסוף הפגישה, נציגי המקצוע במשרד החינוך הזמינו את העותרת לשלוח מסמך מסודר המפרט את הצעותיהם והמלצותיהם לשילוב טקסטים נוספים ולעריכת שינויים בתכנית הלימודים.

לאחר כחודשיים נוספים, נפגש נציג מטעם אגף מורשת עם נציג מטעם העותרת. מבחינת המשרד, מטרתה של פגישה זו, במישור הקונסטרוקטיבי, היתה לקבל הצעות לשילוב של טקסטים נוספים בתכנית הלימודים; אולם למעשה, נציג העותרת הציג במפגש את התנגדותו העקרונית למקצוע באופן כללי.

25. לקראת פתיחת שנת הלימודים תשע"ח, פורסמו באתר משרד החינוך החומרים הרלוונטיים ללימוד התכנית, ובהם גם ספרי הלימוד שאושרו על-ידי המשרד.

26. ביום 5.9.17 פנתה העותרת לשר החינוך ולמנכ"ל משרד החינוך, בפניה שכותרתה "תכנית הלימודים 'תרבות יהודית ישראלית'".

צילום פניית העותרת מיום 5.9.17 **צורף כנספח 15 לעתירה**.

27. ביום 26.9.17 העותרת פנתה פעם נוספת למשיב בעניין דנן, וטענה בין היתר כי תכנית הלימודים "עומדת בניגוד מוחלט לפסיקה ולהלכה הקיימת, ולזכות הבסיסית של כל תלמיד ותלמידה לזכות מחופש מדת", וכי הטמעת תכנית הלימודים צריכה להיעשות לשיטת העותרים "בחקיקה ראשית, ספציפית ומפורשת".

צילום פניית העותרת מיום 26.9.17 **צורף כנספח 16 לעתירה**.

28. ביום 8.10.17 - במהלך חופשת חג הסוכות - העותרת העבירה פניה נוספת שכותרתה "התראה לפני נקיטה בהליכים". במסגרת פניה זו העלתה העותרת טענות בנוגע לתכנים

המועברים בשיעורים על יום הזכרון לרצח ראש הממשלה יצחק רבין במסגרת תכנית הלימודים.

צילום פניית העותרת מיום 8.10.17 מצורף ומסומן מש/2.

29. ביום 24.10.17 עתרו לבית המשפט הנכבד העותרת 1 ואחרים, בעתירה שעסקה בחלק בתכנית הלימודים דנן הנוגע לרצח ראש הממשלה יצחק רבין (בג"ץ 8201/17; להלן גם: **העתירה הקודמת**). ביום 13.6.18 התקיים דיון בעתירה הקודמת, ובסיומו ניתן פסק הדין כדלקמן:

"בהמלצתנו, משכו העותרים את עתירתם, תוך שמירת זכות לחזור ולעתור לבית המשפט לאחר מיצוי הליכים. הנושא הוא בעל רגישות ציבורית, וראוי כי כל פניה לערכאות תיעשה לאחר הידברות ומיצוי הליכים, ובנושא שבפנינו שמא גם לאחר העלאת הנושא לדיון ציבורי. רשמנו לפנינו הצהרת המשיבים כי ישמעו טיעוני העותרים בלב פתוח וגפש חפצה".

צילומי כתב העתירה, התגובה המקדמית ופסק הדין בעתירה הקודמת צורפו כנספחים 17-19 לעתירה דנן

30. בהמשך לפסק הדין שניתן בעתירה הקודמת, הוזמנו נציגי העותרת לשיחה עם נציגי המשרד. בהמשך לכך, ביום 17.7.18 נערכה פגישה במשרד החינוך, בהשתתפות ראש אגף מורשת, מפמ"ר המקצוע ואחד המדריכים הארציים. במסגרת הפגישה, העלו העותרים מספר טענות נגד התכנית, והוזמנו (פעם נוספת), להעביר מסמך מסודר המפרט את הצעותיהם ביחס לתכנית הלימודים. יצוין, כי המכתב מטעם העותרת מיום 13.8.18 (אשר צורף לעתירה כנספח 20), לא הועבר לעיונם של הגורמים הרלוונטיים במשרד החינוך (יתכן כי בשל תקלה משרדית).

31. ביום 29.10.18, פנה ראש אגף א' מורשת במזכירות הפדגוגית אל העותרת, והזכיר כי במסגרת הפגישה מיום 17.7.18 סוכם כי העותרת תעביר מסמך מסודר כמתואר לעיל.

צילום המכתב מיום 29.10.18 מצורף ומסומן מש/3.

32. ביום 31.10.18, הוגשה העתירה דנן. לאחר הגשת העתירה, השיבה העותרת למכתב שנשלח מטעם משרד החינוך ביום 29.10.18, במסגרתו נטען, בין היתר, כי המכתב מטעם העותרת מיום 13.8.18 "יכול לשמש גם כסיכום תמציתי של טענותינו".

צילום המכתב מיום 31.10.18 מצורף ומסומן מש/4.

ג. עמדת המשיב

33. המשיב יטען כי דין העתירה להידחות. המשיב יטען תחילה כי בנסיבות העניין ובהתאם להלכה הפסוקה אין כל עילה להתערבות שיפוטית בתכנית הלימודים דגן. לאחר מכן, המשיב יתייחס לטענות השונות שהעלו העותרים בעתירתם.

1.ג מידת ההתערבות השיפוטית בכגון דא היא מצומצמת ביותר

34. נקודת המוצא לענייננו - בשים לב לכך שהעותרים מבקשים כי בית המשפט הנכבד יחייב את משרד החינוך לבטל את תכנית הלימודים דגן - היא כי למשיב נתון שיקול דעת רחב ביותר בעניינים הנוגעים לעיצוב מדיניות במערכת החינוך, וכי בית המשפט הנכבד לא ייטה לשים את שיקול דעתו במקום שיקול דעת הרשות.

35. בהתאם לכך, מידת ההתערבות השיפוטית בהחלטות בעניינים אלה תהא מצומצמת ביותר. כך, רק במקרים חריגים וקיצוניים ביותר - כאשר המדיניות שנקבעה היא בלתי סבירה באופן קיצוני, או שבהליך קביעת המדיניות נפל פגם היורד לשורשו של ההליך - עשוי בית המשפט הנכבד להתערב בעניינים שכאלה. הדברים נכונים אף ביתר שאת כאשר עסקינן במדיניות אשר נסמכת על עבודתם של גורמי מקצוע בעלי מומחיות בתחום.

לעניין ההתערבות השיפוטית המצומצמת ביותר בעניינים כגון דא, ראו למשל את דבריו של כב' השופט פוגלמן בבג"ץ 6269/12 הנהגת ההורים הארצית נ' שר החינוך (ניתן ביום 29.4.15) - בעתירה שעניינה היה במדיניות משרד החינוך בדבר התקנת תשתית אינטרנט אלחוטית בבתי הספר - כדלקמן:

16. "יאמר כבר בראשית הדברים כי אין בידנו לקבוע כי מדיניות המשיב המעוגנת בחוזר 2013 היא בלתי סבירה במידה המצדיקה את התערבותנו. כידוע, החלטת הרשות תמצא סבירה אם היא מגלמת איזון ראוי בין מגוון השיקולים הצריכים לעניין. איזון זה עשוי להוליד מתחם רחב של אפשרויות פעולה שבחירה בכל אחת מהן תהייה סבירה אף אם בית המשפט סבור כי בנסיבות העניין הייתה עדיפה החלטה אחרת (ראו, בין רבים, ע"מ 662/11 סלע נ' ראש המועצה המקומית כפר ורדים, פסקה 22 (9.9.2014)). בענייננו, רוחבו של מתחם הסבירות נגזר מכך שעסקינן בהחלטה שבמומחיות מקצועית הנשענת על שיקולים מקצועיים מובהקים (בג"ץ 6274/11 דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ נ' שר האוצר, פסקה 11 (26.11.2012) (להלן: עניין דלק)). זאת ועוד, הלכה מושרשת היא כי בית משפט זה לא יתערב בהחלטת הרשות המוסמכת שבתחום מומחיותה המקצועית של הרשות אך מן הטעם שישנן חוות דעת מקצועיות סותרות. על הטעמים שביסוד הלכה זו עמדתי בהרחבה בעניין דלק. הבהרתי כי הלכה זו נובעת ממושכלות היסוד של הביקורת השיפוטית שלפיהן בית משפט זה אינו בא בנעלי הרשות, ובמיוחד כך כשמדובר בהכרעה בסוגיות מקצועיות מובהקות שבהן נהנית הרשות מהידע המקצועי, מהמומחיות ומהניסיון הרלוונטיים לקבלת ההחלטה".

וכן ראו את דבריו של כב' השופט (כתוארו אז) רובינשטיין בפסק הדין בע"מ 6375/13 פלוני נ' משרד החינוך ואח' (ניתן ביום 29.10.13), אשר קבע כדלקמן:

"ט. אשר למשפט המנהלי, בלא שנכביר במילים, נוכח הזמן הקצר, על ההלכות הרלבנטיות - ברי כי התערבות בהכרעותיהן של רשויות המינהל, ובהן אף ביתר שאת רשויות חינוכיות, נעשית כאשר ההחלטות הן בלתי סבירות עד מאוד, ונהוג להשתמש בביטוי חוסר סבירות קיצוניות. ... איננו יכולים לומר במכלול הנסיבות ובמצב שנוצר, שהחלטת הרשות אינה נמצאת במתחם הסבירות. כמובן ניתן להעלות השגות ותהיות כמות שעשה המערער, אך עלינו לצאת מן ההנחה של היעדר שיקולים זרים ושל מקצועיות, ובהכרעה עורבו גורמים מדיסציפלינות שונות, חינוכיות ופסיכולוגיות."

36. בענייננו, לא למותר להזכיר כי תכנית הלימודים גובשה על-ידי גורמים מקצועיים ובעלי מומחיות בתחום החינוך, ובהם אנשי אקדמיה וחינוך ותיקים ומנוסים, הפועלים זה שנים רבות במערכת החינוך הממלכתית ובתחום הכשרת מורים, ואשר מייצגים את מגוון הקולות ואת קשת התפיסות הקיימות בחינוך הממלכתי.

עוד נזכיר כי בהכנת תכנית הלימודים הושקעה עבודה יסודית ומקיפה על-ידי ועדת המקצוע, אשר ישבה על המדוכה משך כשנה וחצי. כן נזכיר, כי לאחר שהוועדה סיימה את עבודתה והגישה את תוצריה, תכנית הלימודים אושרה על-ידי יו"ר המזכירות הפדגוגית, שהוא בעל הסמכות לאשר את התכנית, וכן קבלה את אישורה של מנכ"לית משרד החינוך דאז.

כל אלה מלמדים כי נטל ההוכחה המוטל על כתפי העותרים - אשר חרף האמור לעיל מבקשים כי בית המשפט הנכבד יחייב את המשיב לשנות את תכנית הלימודים - כבד ביותר.

37. בהמשך לכל האמור לעיל בדבר מידת ההתערבות המצומצמת ביותר בעניינים כגון דא, המשיב יטען כי העתירה אינה מגלה כל עילה משפטית להתערבותו של בית המשפט הנכבד בסוגיה דנן.

בהמשך נתייחס באופן פרטני לטענות השונות המועלות בעתירה, אולם יובהר כבר עתה כי אין כל ממש בטענות העותרים בנוגע לתכנית דנן, ובהן הטענות כי התכנית נקבעה ומופעלת בחוסר סמכות; מתוך שיקולים זרים; תוך הפליה אסורה; ובחוסר סבירות קיצוני היורד לשורשו של עניין.

מדובר בטענות חסרות ביסוס - קל וחומר בשים לב לחומרתן - אשר אין בהן ממש כאמור. טענות אלה לשווא מטילות דופי באנשי חינוך מסורים אשר עשו ועושים מלאכתם נאמנה, וכל זאת בעוד שמצב הדברים לאשורו שונה בתכלית מהמוצג בעתירה.

לעניין זה יפים דבריו של כב' השופט עמית בג"ץ 2117/13 חדד נ' משרד החינוך והתרבות (ניתן ביום 3.6.13):

"4. דין העתירה להידחות.

במוקד העתירה שלפנינו עומדת כאמור תוכנית הלימודים החדשה לחינוך הממלכתי-דתי אותה אישר משרד החינוך. ברגיל, קביעת תוכנית לימודים במקצוע זה או אחר, היא סוגיה בעלת גוון מקצועי מובהק, וכפי שעולה מתשובת המשיב,

התוכנית גובשה על ידי אנשי מקצוע בתחום ההיסטוריה ובתחום הפדגוגיה. ככלל, לא יתערב בית משפט זה בעניינים בהם התקבלה החלטה על ידי גוף מקצועי ובהתבסס על שיקולים מקצועיים. על מנת שבית המשפט יאות לעשות כן, על העותר להצביע על עילת התערבות מתאימה, כגון חריגה ברורה וקיצונית של ההחלטה ממתחם הסבירות (ראו למשל: בג"ץ 3930/94 ג'זמאוי נ' שר הבריאות, פ"ד מח(4) 778, 786-785 (1994); בג"ץ 624/06 רון-גל הסעות בע"מ נ' שר החינוך (30.1.2007)). בעניין זה, לא עלה ביד העותר לעשות כן."

כן נפנה לדבריה של כב' השופטת ברון בבג"ץ 863/16 חדד נ' משרד החינוך (ניתן ביום 29.6.16), אשר הורתה על דחיית העתירה על-הסף:

"3. ... לא מצאנו עילה להתערבות במדיניות משרד החינוך גם ביתר הנושאים המועלים בעתירה. לעותר חילוקי דעות מרובים עם משרד החינוך בנושאים מקצועיים, ואולם לא רק שהעתירה קושרת בכפיפה אחת נושאים שאינם ממין העניין, כמו גם סעדים שאין בידינו להעניק, אלא שאין היא מניחה כל תשתית משפטית לטענות [...] כן, למשל, לא מוסבר מדוע עריכת בחינה אחת המקיפה שתי יחידות לימוד, במקום שתי בחינות של יחידה אחת, מהווה אפליה של מי מהתלמידים; העותר משתמש תדיר במונחים כגון "חוסר סבירות קיצונית" ו"אפליה האסורה על-פי חוק", אך זאת ללא פירוט הטעמים המשפטיים המבססים את העילות הגטענות הללו. למעשה, העותר מבקש כי בית המשפט ישים את שיקול דעתו במקום זה של הרשות המקצועית המוסמכת – בלשונו: "שבית המשפט יעתר לבקשת העותר ויבחן מחדש את תוכנית הלימודים החדשה בהיסטוריה" – אך זה איננו תפקידו ולא מסמכותו של בית המשפט"

38. משאמרנו זאת, נתייחס ביתר פירוט להלן לתכנית הלימודים ולטענות העותרים בעניינה.

2.ג. תכנית הלימודים ראויה ואין כל עילה להתערבות שיפוטית בה

39. מעבר לאמור לעיל, המשיב יטען כי האופן בו מוצגת תכנית הלימודים בעתירה חוטא לאמת ואינו תואם את רוח התכנית ואת אופן יישומה בשטח, וזאת לשון המעטה שבהמעטה.

כך למשל, בעוד שהעותרים טוענים כי "עסקינן בתכנית אינדוקטרינרית, ששמה לה למטרה לתקן ה"פגם" שבזהותם היהודית של החילוניים ולשכנע אותם שהם חייבים לאמץ את האמונה והתפילה כחלק מזהותם" (סעיף 60.28 לעתירה), הדברים רחוקים מהמציאות. נפרט.

2.ג.א. מטרותיה של התכנית ותכניה הם ראויים, והולמים את רוח החינוך הממלכתי

40. במוקד העתירה מצויה טענת העותרים כי "מטרתה האמיתית של תכנית הלימודים" היא "לתקן" את ציבור התלמידים החילוניים (עמ' 10 לעתירה). טענה זו משוללת כל יסוד, ועיון בתכנית הלימודים מלמד כי ההיפך הוא הנכון.

41. התכנית מבקשת לעסוק בשאלות של זהות מתוך מחויבות לעולמם של תלמידי המערכת הממלכתית, על כל הכרוך בכך. די במבט בטבלת תכנית הלימודים כדי להתרשם משלל המיומנויות והכישורים שבעזרתם אמורים המקורות להילמד. התכנית מזמינה את המורים והתלמידים כאחד לקיים סביב המקורות שיח פתוח ומכבד, אשר מכיל את כל הקולות שיעלו במהלך הלימוד בכיתות כמו גם בתהליכי הלימוד בקרב המורים.
42. התכנית מבקשת להעמיק את בסיס הזהות, כך שלא יישאר בגדר זהות 'אתנית' בלבד, הנתונה מראש כמעין "נתון טבעי" כביכול (ונושאת עמה סכנות לא מעטות בדמות של גזענות וכד'), ושאינן בצדה שום מרכיב קוגניטיבי, עיוני וביקורתי. תחת זאת, התכנית מבקשת כי הזהות של התלמידים תתבסס על תהליך משמעותי של למידה, רכישת ידע, חוויה והתבוננות אישית (רפלקציה), בירור ערכים ושיח זהות, חשיבה ביקורתית וכו'. לשיטת המשיב, כל אלה הם נדבכים של תרבות במובנה הרחב, ומהווים מפתחות חשובים לקיומה של בחירה מושכלת.
43. העותרים טוענים כי "החלק המכריע של הטקסטים המלווים את תכנית הלימודים לקוחים ממקורות יהודיים-אמוניים, המדגישים בין היתר את סמכות ההלכה" (סעיף 60.12 לעתירה). אולם, המשיב יטען כי הדיכוטומיה שהעותרים מבקשים ליצור - בין "מקורות יהודיים-אמוניים" לבין מקורות "חילוניים" - אינה במקומה.
- עם יוצר את תרבותו במשך מאות ואלפי שנים. תרבות זו כוללת הגות, חוק ומשפט, מנהג ומסורת, הלכה ואגדה, פתגם וסיפור, שירה ופיוט; פיסות חיים שהותירו את רישומם בכתובים, באורחות-חיים ובמורשת התרבותית כולה.
44. תכנית הלימודים מבקשת לראות את היהדות כתרבות, במובן הרחב והעשיר של המילה. היא אינה עושה העמדה לעומתית ופולמוסית של המקורות, ואינה מתייגת מקורות או דרכי לימוד כ"דתיים" או כ"חילוניים". התכנית מתייחסת לתרבות יהודית בת אלפי שנים על מכלול ביטוייה.
- כמו כן, התכנית מעודדת לכל אורכה את לימוד ערך המחלוקת מתוך כבוד הדדי, ומותירה מקום נרחב לספקנות ולביקורתיות (ראו דוגמא אחת מיני רבות, בעמ' 22 לתכנית הלימודים - אחד הערכים הנלמדים הוא "פתיחות לאחר בתהליך הלמידה"; אחד מנושאי הלימוד הוא "תרבות המחלוקת בבית המדרש"; ומיומנויות חשיבה ואוריינות שנזכרות הן "הקשבה, שיחה ושיתוף", "שאלת שאלות" ו"הבעת דעה ונקיטת עמדה").
45. תכנית הלימודים רואה במקורות היהודיים נכסי צאן ברזל של התרבות היהודית, ומבקשת לחלץ מתוכם את גרעין האמת הפנימית, הקיומית, הרלוונטית גם לחיינו היום. העובדה שהעולם שבו נוצרה התרבות היהודית היה עולם דתי במשך רוב ההיסטוריה - בישראל ובעמים כאחד - אינה הופכת טקסטים אלה ל"טקסטים דתיים" בלבד.
46. כאן המקום להזכיר - כמובהר בפרק המבוא לתכנית - כי "הערכים המופיעים בתכנית, רובם ככולם, הם ערכים 'דכים' הטעונים בירור ולימוד בתהליך חינוכי של שיח פתוח

ומכבד, ואינם בבחינת תכתיב מחייב של ערכים 'קשיחים' וסגורים. לעתים מדובר גם בערכים שונים המצויים לא פעם במתח זה עם זה (כגון שוויון ושוניות, מסורת וחידוש, חירות ומחויבות), והכוונה היא לקיים סביבם דיאלוג בוחן וביקורתי המעלה גם דילמות, קונפליקטים ועמדות מורכבות, ומזמין גם חילוקי דעות ומרחב של הכלה וכבוד הדדי. הכול כמובן בהתאם לגיל ולשלב ההתפתחותי שבו נמצאים הלומדים" (עמ' 11 לתכנית).

ואכן, עיון בתכנית מלמד כי היא מעודדת לימוד של הערכים השונים והמגוונים תוך קיום שיח בוחן וביקורתי - הכולל גם הצגת דילמות, קונפליקטים ועמדות מורכבות. בכך מתאפשר לתלמידים לגבש את זהותם ותפיסותיהם בצורה עמוקה, אישית ועצמאית (ראו למשל בעמ' 28 לתכנית - אחד ממושגי היסוד הנלמדים הוא "מחלוקת"; והמיומנויות הנלמדות כוללות "פרשנות אישית", "שאלת שאלות" ו"פיתוח חשיבה ביקורתית").

47. יודגש בהקשר זה כי מתוך אמון רב במורים המלמדים את תכנית הלימודים, ניתן למורים חופש פעולה משמעותי בכל הנוגע להעברת התכנית באופן חוויתי, יצירתי ומשמעותי. גם המפגש של גורמי המקצוע במשרד החינוך עם הגורמים ב"שטח" מלמד כי המורים והמנהלים אכן שותפים למטרות התכנית, ודואגים להוביל אותה בצורה מיטבית, ובאופן שהולם את מטרותיה של התכנית.

48. זיהוי הערכים והשקפות העולם, התהליכים וההתפתחויות, אשר משתקפים במקורות השונים, הוא אחת המיומנויות החשובות המודגשות בתכנית הלימודים שוב ושוב.

בהתאם לתפיסה המקצועית של משרד החינוך, מתוך לימוד המקורות, ובהדרכה מתאימה של המורים שמעבירים את התכנית, מובלטות נקודות המבט השונות, שאינן נמצאות רק על הציר דתי-חילוני, אלא גם על צירים נוספים (פנים-דתיים, פנים-חילוניים, בין-דתיים, כרונולוגיים, גיאוגרפיים, אנתרופולוגיים, בינלאומיים ועוד). צירים אלה נוכחים בתכנית כחלק מתהליך הלמידה, כפי שהוא מתקיים בהשתלמויות המורים ובשיעורים בכיתות, ויעידו על כך אלפי המורים המלמדים את המקצוע.

49. אשר על כן, מהאמור לעיל עולה בבירור כי אין כל יסוד לטענת העותרים לפיה "מטרתה האמיתית של התכנית" היא "לתקן" את ציבור התלמידים החילוני" (עמ' 10 לעתירה).

כפי שעולה בבירור מתכנית הלימודים, התכנית נועדה "לפתוח בפני התלמידים את ארון הספרים היהודי-ישראלי כבסיס וכשפה לקיום שיח-הזהות; לתת להם את האפשרות לקיים דיאלוג עם הטקסטים ומתוכם, לפרש אותם ולהפוך בהם, ואף להתאים אותם לעולמם" (עמ' 2 לתכנית).

עוד מצוין כי "בתכנית מתקיים מתח בין הרצון שהתלמידים, מצד אחד, יתוודעו בצורה רצינית ומעמיקה לטקסטים ולהתנסויות חשובות בעיצובה של תרבותם לאורך דורות, ומן הצד השני, יוכלו לפתח בכוחות עצמם את זהותם האישית מתוך שיח פתוח וביקורתי עמהם. דמות הבוגר העולה מתכנית זו היא של אדם מישראל המכיר ומעריך את תרבותו על שלל אורותיה וצלליה, החותר להבנה משמעותית וחוויתית של מקורות ומרכיבי תרבותו, ומסוגל להעניק לה פרשנות אותנטית, לקרב ולהרחיק, לקבל ולדחות, וליצור

בתוכה ומתוכה את הנדבך האישי והחברתי שלו בבניין זהותו ובעיצוב התרבות היהודית. לפי תפיסה מורכבת זו, שאילת השאלות על מקורות התרבות ומרכיביה אמורה לשקף בה בעת עמדה עצמאית וביקורתית כמו גם זיקה, אמפתיה ושייכות אליהם" (עמ' 10 לתכנית).

50. על רקע טענת העותרים כי קיים פער כביכול בין דברי הפתיחה לתכנית לבין התכנית עצמה (עמ' 7 לחוות הדעת של פרופ' שנהר; נספח 12 לעתירה), יובאו להלן מספר דוגמאות (לא ממצות) מתוך תכנית הלימודים, המלמדות על המקום החשוב והמרכזי שממלאת התפיסה היהודית החילונית במקצוע תרבות יהודית-ישראלית, ומראות באופן ברור כי תכנית הלימודים אינה מתמקדת "במקורה הדתי של היהדות" (עמ' 5 בחוות הדעת של פרופ' שנהר).

51. במסגרת תכנית הלימודים עצמה, באינספור מקומות בתכנית מודגשים היבטים התפתחותיים של המסורת היהודית, בציונות ובמציאות הישראלית העכשווית (סביב עיצוב החגים והמועדים, נושאים הנגזרים מן הקיום הריבוני ממלכתי במדינת ישראל ועוד). כמו כן, בתכנית מובאים מקורות שונים המשקפים גם עמדות, יצירות ואורחות חיים שגובשו בהקשרים מודרניים וחילוניים.

כך, בנוגע לחג החנוכה מוצע לקיים דיון בין התפיסה המסורתית שמקבלת ביטוי בתפילת "על הנסים" לבין התפיסה החילונית שמקבלת ביטוי בשיר "נס לא קרה לנו". בנוגע לערך המשפחה מודגש שיש להתייחס למשפחות מסוגים שונים, בהן משפחות חדשות, חד-הוריות וכו'. בנוגע ליום הכיפורים מוצע להביא את מאמרו של א"ד גורדון "מה לנו, לאינם שומרים דת, יום הכיפורים?" (מתוך "לחשבוננו עם הדת" (תרפ"ב)). בנוגע לשבת, הערכים הנלמדים הם "מנוחה כערך אישי וחברתי", "חירות" ו"ההתמודדות עם פנאי כאתגר אישי". בהקשר זה מובאים מקורות שונים העוסקים בשבת ובמנהגיה מנקודת מבט חילונית, ומוצע לערוך הכרות והשוואה בין דרכים שונות לציין ולחגוג את השבת בקהילות ישראל, וכן בהשוואה ליום המנוחה בתרבויות אחרות (עמ' 60 לתכנית). בנושא של 'חברת מופת' אחד הערכים הנלמדים הוא יחס לאחר, ומצוין כי "יוצגו מגוון גישות, דילמות ומחלוקות בתחומי חיים שונים: כלכלי, חינוכי, בטחוני, קיימות" (עמ' 64 לתכנית). בנוגע לחג הסוכות אחד הערכים הנלמדים הוא שלום עולמי, ובהקשר של האושפיזין מוצע לקיים דיון על סוגיית הפליטות ועל משמעויות אוניברסליות של החג (עמ' 66 לתכנית). בנוגע לשבועות מוצע לדון על זרמים ביהדות; ובנוגע לט"ו באב מוצע לדון על שירת נשים (עמ' 67 לתכנית). בנוגע לסוגיות של חיים ובחירה מוצע להתייחס לכבוד האדם וחירותו, ולשוויון ערך האדם. בהקשר זה מוצע להביא את דרשתו של ר' אליהו בן אמוזג, לפיה "ואהבת לרעך כמוך" – ממה ששינה וכתב "ואהבת לרעך" ולא אמר 'לבני עמך', שמענו שבכלל 'רעך' – כל מין האדם" (עמ' 70-71 לתכנית). בנוגע לחג הפסח כלולה התייחסות ל"חירות לאומית ופנימית" (עמ' 73 לתכנית). כמו כן, בתכנית שזורים מקורות של אלבר קאמי, ז'קלין כהנוב, הרצל, בן-גוריון, חיים חפר, דרידה, סוקרטס, פיקו דה-לה מירנדולה, עמנואל קאנט ועוד.

52. **באתר המרשתת של המקצוע תרבות יהודית ישראלית** (www.tarbuty.org.il) כלולות עשרות יחידות לימוד ופעילויות שונות המציגות מגוון זהויות, ערכים ואורחות חיים, שחלקם הגדול משקף את התרבות העברית החדשה, כגון יחידות לימוד על הרצל, ז'בוטינסקי, מרדכי קפלן, מרטין בובר, חנה סנש, ז'קלין כהנוב, ועוד ועוד.
53. בנוסף לשיעורים הפרונטליים, במסגרת מקצוע תרבות יהודית-ישראלית, משרד החינוך מסבסד **פעילות העשרה חווייתית**. הפעילות יכולה להתבצע על-ידי צוות בית הספר או על-ידי גופים וארגונים שתוכניותיהם אושרו על-ידי הפיקוח על המקצוע. כיום מוצעות 233 תוכניות של 29 גופים וארגונים. מתוך 29 ארגונים, חמישה ארגונים מזהים עצמם כאורתודוקסיים המציעים 43 תוכניות מתוך 233, ויתר הארגונים מזהים עצמם כחילוניים (כגון ביני"ה, המדרשה באורנים, תיאטרון הבמה, תנועת תרבות), מסורתיים, רפורמיים וקונסרבטיביים.
54. גם **בספרי הלימוד של המקצוע** ניתן למצוא את מגוון הקולות של היהדות. כך למשל, העיסוק בחגים ובמועדים השונים כולל את הרובד הציוני-חילוני שנוסף לו (חג השבועות כחג חקלאי, חג הפסח כחג של חירות, חג החנוכה כחג ציוני וכיו"ב). עניין זה נובע ישירות מתכנית הלימודים שדורשת לחבר בין ה"יהודי" ל"ישראלי" ולהתבונן ברצף של התרבות והתפתחותה בתקופות השונות. בנוסף, בניגוד לתוכנית הלימודים שכמו כל תוכנית לימודים, מורכבת מרשימת טקסטים ללא פירוט המהלך פדגוגי בכל טקסט, בספרי הלימוד ניתן לראות את המהלכים הפדגוגיים שמדגישים את הפלורליזם, את מגוון הקולות, את הפתיחות ואת השאלות הערכיות וההומיניסטיות שעולות מכל טקסט וטקסט. ספרי הלימוד, שאושרו על-ידי צוות המקצוע במשרד החינוך, הם הוכחה לכך שמומשו הרציונל ומטרות המקצוע כפי שהובעו בתוכנית הלימודים ופורטו למעלה.
55. לנוכח האמור לעיל, ברי כי אין ממש בטענת העותרים לפיה התכנית מכתיבה זהות דתית או מעוניינת ל"שנות" את מאפייני הציבור החילוני. אדרבה - התכנית מעודדת ביקורתיות, נקיטת עמדה מורכבת, ובחירה חופשית של כל תלמיד ותלמיד לגבי זהותו, על בסיס ידע נרחב המוקנה בתכנית הלימודים.
56. בצד האמור, ובלי לגרוע ממנו, יובהר כי בשים לב לכך שהתכנית מיועדת לתלמידים בגילאי 6-15, ניתן במסגרתה דגש במיוחד להיבטים החיוביים שבתרבות היהודית-ישראלית. מבחינה פדגוגית, יש הצדקה לכך שהחשיפה הראשונית לתלמידים צעירים תהיה לצדדיה היפים של התרבות. בעניין זה תרבות יהודית-ישראלית אינה שונה מתחומי דעת אחרים, המבקשים להביא לפני התלמידים בראש ובראשונה ערכים ותכנים חיוביים ובונים, ולא היבטים שליליים שמטבע הדברים יוצרים ניתוק וניכור, כשהם מובאים ללא בסיס ראשוני של חיבור ושייכות.
- עם זאת, יודגש כי בתכנית מובאים מקורות המציגים פנים מרובות ולא-אחידות של המסורת, חלקם רגישים ולא-פשוטים מבחינה ערכית, כדי לאפשר דיון פתוח ומשמעותי, בהתאם לשכבות הגיל. כך למשל, בספר הלימוד של כיתה ט' (אשר נכתב על-ידי משרד החינוך), שולב הטקסט של פרידריך ניטשה על "מות האלהים"; מוצע לקיים דיון

בסוגיית האבולוציה לעומת הגישה הבריאתנית של המסורת; מוצע ללמד את הצו הקטגורי של עימנואל קאנט; ומשולבים טקסטים של איאן ראנד ושל עמנואל לוינס.

כמו כן, יובהר ויודגש כי מורה שמתוך היכרותו עם התלמידים, ומתוך תפיסה כי הדבר נכון עבורם - בוחר להציג מקורות נוספים שלא מופיעים בתכנית - כולל מקורות שמציגים 'צללים' בתרבות היהודית-ישראלית - מוזמן לעשות זאת, ולשיטת המשיב העניין אף ראוי. דבר זה בא לידי ביטוי באופן מובהק בספרי הלימוד וביחידות הלימוד שפרסם צוות המקצוע באתר המקצוע, ועולה בקנה אחד עם מטרת התכנית להפוך את הלימוד ללימוד חי, אותנטי, דינמי, חופשי, פתוח, קשוב ומכבד. יצוין כי בהשתלמויות המורים, בתהליכי הכשרת המורים, ובעבודה השוטפת עמם השאלות הללו עולות ונידונות בהרחבה, והמסר האמור לעיל מובא גם לידיעתם.

57. מעבר לכך, העותרים מעלים טענות ספקולטיביות באשר לאופן שבו יועברו התכנים המופיעים בתכנית. כך למשל, העותרים טוענים כי "קריאה מדוקדקת של תכנית הלימודים מצביעה בבירור על כך שהיא אינה מכוונת להטלת ספק ברעיון, אלא מקדמת את הטענה כי 'מצווה' הינה קונספט הרלוונטי גם לציבור החילוני" (סעיף 60.24 לעתירה).

אולם הלכה למעשה, כאמור לעיל, תכנית הלימודים אינה קובעת מהי הדרך 'הנכונה' לדון בסוגיות הנוכחות במסגרת התכנית; מהן התשובות 'הנכונות' לשאלות המועלות במסגרתה; ומהי הפרשנות 'הנכונה' של המקורות המובאים בה (שממילא אינם מובאים כרשימה סגורה או ממצה).

בשום נושא התכנית אינה מפרטת כיצד **בדיוק** יש לספר את הסיפור, לפרש את המקור, וימי נגד מי. החופש שניתן למורים בהקשר זה הוא חלק בלתי נפרד מרוחה וממהותה של התכנית. תכנית הלימודים נותנת אמון מלא במורים - אשר דומה כי העותרים לא מייחסים חשיבות לתפקיד המרכזי והמשמעותי שלהם במסגרת העברת התכנית - במקצועיותם, ברגישותם ובעיקר בשיקול דעתם המקצועי בתהליך ההוראה בכל כיתה.

58. באשר לטענת העותרים בדבר "העדפת הזהות היהודית על זהויות אחרות" (סעיף 60.39 לעתירה), יובהר כי המטרה המצוינת בתכנית - "לפתח באופן אוטונומי זהות והשקפת עולם פלורליסטית וסובלנית **כיהודים, כישראלים וכבני אדם**", אינה מעידה על **היררכיה** כביכול בנוגע ל**חשיבות** של הזהות הלאומית הפרטיקולרית על-פני הזהות האוניברסלית.

בצד האמור, לא נכחד כי במסגרת תכנית הלימודים אכן ניתן דגש משמעותי יותר למעגלי השייכות **הפנימיים** של התלמידים (קרי, זהותם היהודים והישראלית), ביחס למעגלי שייכות **רחבים יותר** (קרי, זהותם האוניברסלית).

בחירה זו מתבססת על עמדת המשיב, לפיה את הקומה הראשונה של לימודי התרבות יש לבנות בעיקר על המעגלים הפנימיים והקרובים מבחינת שפה מנהגים וכו'. ברי כי בהמשך הדרך, מצופה כי התלמיד יעצב את השקפת עולמו בכוחות עצמו, ובתוך כך גם יעצב את הזיקה בין מעגלי הזהות השונים בכל דרך שימצא לנכון. לשם גם מכוונת התכנית

בכללותה, שכמפורט לעיל אינה כוללת רשימה סגורה של מקורות אלא מטרות כלליות ורחבות, ומתן שיקול דעת רחב למורה באופן לימודן.

59. בהמשך לכך, יצוין כי בתכנית הלימודים כלולים מקורות רבים אשר נוגעים להגות פילוסופית אוניברסלית, למנהגים, למסורות ולפיתוחים של עמים אחרים. אולם העיקר לענייננו אינו ספירה מדוקדקת של המקורות ומקורותיהם, אלא העובדה שהתכנית עוסקת בעיקר בשאלות כלל-אנושיות כפי שהם משתקפים דרך המקורות היהודיים. תפיסה זו עולה בקנה אחד עם האמור בדו"ח ועדת שנהר כי "יש לחתור ללימוד מקצועות היהדות באופן שידגיש את אופיים כמקצועות הומניסטיים, מנחילי תרבות וערכים, המעניקים כלים לבניית השקפת עולם" (עמוד 10 לדו"ח ועדת שנהר).

60. התרבות היהודית, כתרבויות אחרות, מנסחת ומיישמת ערכים אוניברסאליים בשפתה, מתוך עולם הדימויים ואורחות החיים שלה, וגם תורמת לעיצוב הערכים האוניברסאליים.

ברור כי מקורות ישראל הם חלק מתרבות העולם, מושפעים ממנה ומשפיעים עליה. הדבר מפורש במבוא לתכנית לימודים ובמטרותיה. על רקע מודעות עמוקה זו החליטו כותבי התכנית לארגן את מבנה הלמידה על ערכי יסוד אוניברסאליים מובילים, כגון: אהבת אדם, כיבוד הורים וערך המשפחה, אחריות חברתית ו"תיקון עולם", חברות ומנהיגות, ערכות הדדיות, זיקה לעם ולארץ, מסורת וחדוש, אחריות ומעורבות, תיקון עולם וערך החיים, חירות האדם וכבוד האדם (לעומת זאת, אמונה באלוהים, קבלת סמכות חכמים או הבטחה אלוהית על זכותנו על הארץ – למשל – לא נמנו על רשימת הערכים של התכנית). יוזכר כי ביחס לערכים אלה הובהר בתכנית כי מדובר ב"ערכים רבים" הטעונים בירור ולימוד בתהליך חינוכי של שיח פתוח ומכבד, ואינם בבחינת תכתיב מחייב של ערכים 'קשיחים' וסגורים" (עמ' 11 לתכנית).

יוער, כי גם בדו"ח ועדת שנהר, הציר של יהדות-אוניברסליות הוא רק אחד מארבעת הצירים המארגנים אליהם התייחסה הוועדה (בצד העברית, הציונות, וארץ ישראל).

61. בהקשר לכך, ובמאמר מוסגר, נציין בתמצית כי גם טענות העותרים לפיהן תכנית הלימודים דגן סותרת את עקרונות ועדת שנהר (סעיף 59 לעתירה) אינן מגלות כל עילה להתערבות שיפוטית.

ראשית, תכנית הלימודים ממילא לא התיימרה ליישם באופן מדויק ומוחלט דו"ח של ועדה שהוקמה לפני למעלה מחצי יובל, וממילא ברי כי אין כל חובה משפטית לעשות כן.

שנית, ברי כי מאז שנות התשעים במאה הקודמת חלו תמורות משמעותיות בחברה הישראלית, ובעולם בכלל. העולם השתנה וממשיך להשתנות – לטוב ולרע – בקצב מואץ לנגד עינינו, וברי כי לא ניתן לדבר על "תרבות יהודית בעולם משתנה" (בהתאם לניסוח בדו"ח ועדת שנהר), בלי להתחשב במכלול השינויים שחלו במהלך 25 השנים מאז פרסום דו"ח ועדת שנהר. לפיכך, באחריותו של המשרד, ומחובתו, לבחון מחדש את דרכי

ההטמעה של לימודי היהדות במערכת החינוך הממלכתית, ולהתאימן למציאות המשתנה.

האזכור של דו"ח ועדת שנהר בנוגע לתכנית הלימודים נעשה בהקשר היסטורי, כמעין "יריית פתיחה" של דרך ארוכה ומורכבת, אשר סיומה בהשלמת עבודתה המקצועית והמקיפה ביותר של ועדת המקצוע - שארכה כאמור כשנה וחצי - על תכנית הלימודים דן, באמצעות אנשי מקצוע מהמעלה הראשונה.

תכנית הלימודים - שבנייתה החלה על-ידי הדרג המקצועי במשרד וביוזמתו עוד בתקופת כהונתה של הממשלה הקודמת - נבנתה על-בסיס הניסיון שהצטבר לאורך השנים, וביקשה לתת לעולם היצירה היהודית-ישראלית את המקום הראוי לו. זאת בתכנית-רצף חינוכית מקיפה וכוללת הן ברמה האוריינית (היכרות עם אלפי שנים של יצירה - משנה ותלמוד, פיוט ותפילה, מנהג ומורשת קהילות, מדרש והגות וכו'); הן בהדגשת הממד הערכי, הרלוונטי ומעצב הזהות שבתכנים אלה והתאמתם לזמננו. כל זאת גם ברוח דו"ח ועדת שנהר.

על כן, גם במישור זה טענות העותרים אינן מגלות כל עילה להתערבות שיפוטית.

62. הנה כי כן, לסיכום פרק זה, המשיב יטען כי מכל האמור לעיל עולה, בבירור, כי בניגוד לטענות העותרים, התכנית אינה "מחייבת" את התלמידים ל'תפיסה' כזו או אחרת. ההיפך הוא הנכון.

שוב ושוב מצוין בתכנית כי הציפייה היא שמתוך הלמידה התלמיד יגבש את עמדתו שלו. המקורות המובאים בתכנית הם בראש ובראשונה בגדר הזמנה לשיח וללימוד פתוח וחופשי, כפי שמודגש באינספור מקומות בתכנית הלימודים. לא פעם אף צוין בפתח רשימת המקורות "כגון" או "למשל", והדברים נכונים לכלל התכנית, ללמדך שאין בתכנית כל כוונה להסתגרות, אלא דווקא רצון לפתיחה של התודעה, באופן שיסייע לתלמידים לבחור איך לעצב את זהותם בצורה מושכלת ועצמאית.

בהקשר לכך, נבקש לצטט מדבריו של ברל כצנלסון, אשר מובאים בראש תכנית הלימודים:

"דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גל האשפה את ירושת הדורות. הוא בוחן ובודק, מרחיק ומקרב. יש שהוא נאחז במסורת הקיימת ומוסיף עליה, ויש שהוא יורד לגלי גרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן, מחזיר לתחייה מסורת קדומה, שיש בה להזין את נפש הדור המחדש. אם יש בחיי העם משהו קדום מאד ועמוק מאד, שיש בו כדי לחנך את האדם ולחסן אותו לקראת הבאות, האם יהא בזה ממידת המהפכה להתנכר לו?" (ברל כצנלסון, "מקורות לא אכזב" (1934))

63. משאמרנו כל זאת בדבר תכנית הלימודים, ומשהראינו כי מהות התכנית רחוקה ביותר מאופן הצגתה בעתירה - כרחוק מזרח ממערב - ברי כי מטרותיה של התכנית ותכניה הם ראויים ביותר, והולמים את רוח החינוך הממלכתי.

64. בהמשך לכל זאת, נידרש עתה לטענות שהעלו העותרים בפרק 'הטיעון המשפטי' בעתירה ונראה כי אין ממש גם בטענות אלה.

ג.2.ב. אין עילת התערבות בהחלטה לכלול את התכנית במסגרת לימודי החובה

65. העותרים טוענים כי "מהותו של מקצוע הלימוד – לא תכנית ליבה" (ראו עמ' 18 לעתירה), ואולם כפי שיובהר להלן, גם במישור זה טענות העותרים אינן מגלות כל עילה להתערבות שיפוטית.

66. המשיב יטען כי ההחלטה ללמד את תכנית הלימודים דנן כמקצוע חובה במערכת החינוך הממלכתית היא החלטה סבירה ביותר, הנטועה היטב במתחם שיקול הדעת הרחב המסור למשיב בעניינים כגון דא.

67. לא בכדי עמדנו לעיל בהרחבה על תכנית הלימודים דנן. כפי שפורט לעיל, מדובר בתכנית המבקשת לקיים שיח פתוח, מעמיק וביקורתי; המכיל את הקולות השונים בחברה הישראלית; תוך רכישת ידע והיכרות עם מקורות רבים ומגוונים; והכל לשם פיתוח זהות והשקפת עולם פלורליסטית וסובלנית של התלמידים, כיהודים, כישראלים וכבני אדם.

68. מעבר לכך, תכנית הלימודים דנן אף עולה בקנה אחד עם מטרות החינוך הממלכתי, כפי שנקבעו על-ידי המחוקק במסגרת חוק חינוך ממלכתי.

כאמור בפתח הדברים, המחוקק קבע, בין היתר, כי יש ללמד בבתי הספר הממלכתיים את תורת ישראל, את מורשת ישראל ואת המסורת היהודית; וכי יש לחנך את התלמידים כך שיהיו אוהבי אדם, אוהבי עמם ואוהבי ארצם, אזרחים נאמנים למדינת ישראל, המכבדים את הוריהם ואת משפחתם, את מורשתם, את זהותם התרבותית ואת לשונם.

69. מטרות החינוך הממלכתי המנויות בחוק מלמדות כי המחוקק הטיל על מערכת החינוך אחריות כבדה ומשמעותית, וכי המחוקק קבע כי החינוך הממלכתי בישראל לא יכול גרסה רזה ומינימליסטית של למידה פונקציונלית גרידא. אדרבה – מערכת החינוך מוסמכת לעסוק בחינוך משמעותי, בהתוויית דרך ובהעלאת שאלות עומק ורוחב של זהות, תוך התייחסות למורשת ישראל – מורשת בת אלפי שנות חיים, תרבות ויצירה, הכוללת מטבע הדברים אורות וצללים.

על רקע כל זאת, ולנוכח החשיבות שהמשיב רואה בתכנית הלימודים, המשיב החליט כי יש ללמד את התכנית כמקצוע חובה במערכת החינוך הממלכתית.

70. משאלה הם פני הדברים, המשיב יטען כי בשים לב לאופיה ולמהותה של התכנית, ובשים לב לכך שהתכנית תואמת בבירור את מטרות החינוך הממלכתי שקבע המחוקק, ההחלטה כי התכנית תילמד כמקצוע חובה במערכת החינוך הממלכתית היא החלטה סבירה ביותר – ואף למעלה מכך – ואין כל עילה להתערבות שיפוטית בה. זאת, קל וחומר בשים לב למידת ההתערבות השיפוטית המצומצמת בהחלטות מקצועיות כגון דא.

71. **שנית**, ובחמשך לאמור לעיל, יובהר כי אין ממש בטענה לפיה המקצוע דגן אינו יכול להיחשב מקצוע חובה מאחר שהוא לכאורה נלמד רק במוסדות החינוך הממלכתי. בהקשר לכך, המשיב אף הבהיר והדגיש לעיל כי אין ממש בטענת העותרים לפיה מטרתה האמיתית של תכנית הלימודים היא 'לתקן' את ציבור התלמידים החילוני.
72. כאמור לעיל, בבסיס החינוך הממלכתי ניצבות המטרות הקבועות בסעיף 2(א) לחוק חינוך ממלכתי. **תכנית הלימודים דגן נועדה להגשים חלק ממטרות החינוך הממלכתי שקבע המחוקק, וזאת באופן המותאם למערכת החינוך הממלכתית**, בין היתר תוך דיון ביצירה ציונית, ישראלית ועכשווית; ותוך קיום שיח ערכי וביקורתי, המתייחס גם לערכים אוניברסליים רלוונטיים.
73. **במקביל לכך, המשיב פועל להגשמת המטרות הקבועות בחוק גם במסגרות החינוך הממלכתי האחרות** (יהודי ממלכתי-דתי, ערבי ובדואי, ודרוזי).
- כך, בחינוך היהודי ממלכתי-דתי כלולים לימודי תורה שבעל-פה ומחשבת ישראל כלימודי חובה; ובחינוך הערבי והבדואי ובחינוך הדרוזי כלולים לימודי דת ומורשת כלימודי חובה. עוד יצוין בהקשר זה כי בעוד שתכנית הלימודים דגן מיועדת לכיתות א'-ט', לימודי המורשת במערכות החינוך הממלכתי האחרות מוגדרים כלימודי חובה גם בחטיבה העליונה, כמקצוע חובה לבגרות.
74. יודגש כי מעבר לכך ש'התאמת' דרך יישום מטרות החינוך הממלכתי למסגרות החינוך השונות - באמצעות תכניות הלימוד השונות - נדרשת מבחינה פדגוגית, הדבר תואם את מצוות המחוקק.
- כך, **המחוקק הבחין מפורשות בין החינוך הממלכתי לחינוך הממלכתי דתי**, תוך שבסעיף 1 לחוק חינוך ממלכתי נקבע כי חינוך ממלכתי דתי פירושו 'חינוך ממלכתי, אלא שמוסדותיו הם דתיים לפי אורח חייהם, תכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית וברוח הציונות הדתית' (לעניין זה, ראו למשל מהעת האחרונה את פסק הדין בבג"ץ 7204/16 לורך נ' משרד החינוך (ניתן ביום 3.1.19), סעיף 1 לפסק-דינו של כב' השופט מינץ).
75. הנה כי כן, כשם שתכנית הלימודים דגן 'הותאמה' למערכת החינוך הממלכתית ואופיה, כך נעשה גם במסגרות המקבילות. על כן, ברי כי אין ממש בטענת העותרים בנוגע לכך שתכנית הלימודים דגן נלמדת בחינוך הממלכתי בלבד, וזאת מקום בו המשיב מגשים את המטרות הקבועות בחוק חינוך ממלכתי בהתאם לאופיה הייחודי של כל מסגרת חינוכית באשר היא.
76. על כן, לנוכח ההבחנה שקבע המחוקק בין מערכת החינוך הממלכתית למערכת החינוך הממלכתית-דתית; לנוכח כך שהמשיב מגשים את המטרות הרלוונטיות שקבע המחוקק באמצעות תכניות לימודים המותאמות למסגרות החינוך המקבילות, ויצוין כי ממילא עניינה של העתירה דגן אינו במסגרות חינוך אלה; ולנוכח כך שלמשיב מסור שיקול דעת

רחב בכל הנוגע לקביעת תכניות לימודים, ובהתאם לו ההחלטה כי תכנית הלימודים דגן תילמד כמקצוע חובה במערכת החינוך הממלכתית היא סבירה ביותר (ולמעלה מכך) - לנוכח כל אלה, המשיב יטען כי טענות העותרים במישור דגן אינן מגלות כל עילה להתערבות שיפוטית, ודין להידחות.

ג.2.ג. אין עילת התערבות מכוח הטענה 'לזכות לחופש מדת'

77. העותרים טוענים כי תכנית הלימודים פוגעת פגיעה קשה ולא חוקתית בכבודו של הציבור החילוני ובזכותו החוקתית של ציבור זה לחופש מדת (פרק ה(2) לעתירה).

78. אולם, גם בטענות אלה אין ממש. למעשה, כדי לדחות את טענות העותרים במישור זה, די אם נשוב ונפנה להוראות חוק חינוך ממלכתי. לעניין זה, נשוב ונציין כי במסגרת סעיף 2(א) לחוק חינוך ממלכתי, קבע המחוקק את מטרות החינוך הממלכתי, כדלקמן:

- "(1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;
- (2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;
- (3) ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;
- (4) ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם;
- (5) לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כשרונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכל למיציא מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;
- (6) לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי;
- (7) לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;
- (8) להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;
- (9) לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל;
- (10) לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;
- (11) להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסיה הערבית ושל קבוצות אוכלוסיה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל;
- (12) לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים;
- (13) לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014."

79. על כן, בעוד שהעותרים טוענים כי תכנית הלימודים פוגעת בזכותו החוקתית של מאן דהוא לחופש מדת במערכת החינוך הממלכתית, המחוקק קבע במפורש שמערכת זו, בין היתר, תנחיל את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ותלמד תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית.

לפיכך, מאחר שתכנית הלימודים תואמת כאמור את המטרות הקבועות בחוק חינוך ממלכתי, ברי כי דין טענות העותרים במישור זה - בדבר פגיעה חוקתית - להידחות.

ג.2.ד. אין עילת התערבות מכוח הטענה לזכות ההורים לבחור בזרם החינוך לילדיהם

80. העותרים טוענים כי תכנית הלימודים דגן פוגעת בזכותם להימנע מהקניית חינוך דתי כלל ועיקר (פרק ה(3) לעתירה; סעיף 104), וכי היה על המשיב לקבוע את תכנית הלימודים כתכנית רשות או בחירה, תוך התחשבות בציבור החילוני. כפי שיובהר בתמצית, גם טענות אלה אינן מגלות עילה להתערבות שיפוטית.

81. ראשית, יצוין כי במסגרת פרק זה לעתירתם העותרים שבים וטוענים כי תכנית הלימודים דגן אינה יכולה לשיטתם להילמד כמקצוע חובה (סעיפים 116-117 לעתירה).

82. טענות אלה הועלו כאמור במסגרת פרק ה(1) לעתירה, והמשיב השיב להן לעיל והבהיר מדוע אין כל עילה להתערבות בהחלטה במישור זה.

על כן, בעוד שלשיטת העותרים תכנית הלימודים דגן צריכה להילמד כתכנית השלמה תוך התאמתה לאופי מערכת החינוך הממלכתית - ולעניין 'התאמת' התכנית למערכת נידרש בהמשך - המשיב פירט על אודות חשיבות התכנית והלימתה למטרות החינוך הממלכתי, אשר לאורן החליט ללמדה כמקצוע חובה בחינוך הממלכתי. לפיכך, וכאמור לעיל, דין הטענות להידחות.

83. שנית, יובהר כי אין ממש בטענת העותרים בדבר הזכות 'להימנע מהקניית חינוך דתי כלל ועיקר' (סעיף 104 לעתירה). גם לעניין זה השבנו לעיל, תוך הפניה להוראותיו הברורות של חוק חינוך ממלכתי, אשר בין היתר קובע כי מערכת החינוך הממלכתית תלמד תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית. למען הסר ספק, יוזכר ויודגש כי במסגרת תכנית הלימודים נלמדת מורשת ישראל, אך אין במסגרתה כל ניסיון, ישיר או עקיף, להקנות 'חינוך דתי'.

84. שלישית, יובהר כי ממילא אין כל פגיעה בזכותם של ההורים לבחור בזרם החינוך בו ילמדו ילדיהם. שכן, ברי כי בכך שתכנית הלימודים דגן מקיימת את המטרות שקבע המחוקק למערכת החינוך הממלכתית, אין כדי לפגוע בכל זכות המוקנית למאן דהוא.

85. רביעית, המשיב יטען כי אף אין ממש בטענת העותרים לפיה תכנית הלימודים אינם מותאמים לציבור התלמידים במערכת החינוך הממלכתית (סעיף 118 לעתירה).

86. לעניין זה, וכאמור בהרחבה לעיל, תכנית הלימודים דן מבקשת להגשים את מטרות החינוך הממלכתי, תוך התאמת התכנים למערכת החינוך הממלכתית. כאמור, התכנית מבקשת להדגיש את המשותף בין מגוון הזהויות של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, תוך חיזוק תחושת השייכות והמחויבות של התלמיד; תוך קיום דיאלוג מכבד וסובלני; ותוך שמירה על חשיבה עצמאית וביקורתית.

87. על כן, כאמור לעיל בעוד שבחינוך היהודי ממלכתי-דתי כלולים לימודי תורה שבעל-פה ומחשבת ישראל; ובעוד שבחינוך הערבי והבדואי ובחינוך הדרוזי כלולים לימודי דת ומורשת; תכנית הלימודים דן נלמדת במערכת החינוך הממלכתי, תוך התאמתה למאפייני המערכת.

לפיכך, ברי כי אין ממש בטענות העותרים גם במישור זה, ודין הטענות להידחות.

ג.2.ה. אין עילת התערבות מכוח הטענה לחוסר סמכות

88. העותרים טוענים כי החלטת המשיב לשלב ולהפעיל את תכנית הלימודים במערכת החינוך הכללית נגועה בחוסר סמכות (פרק ה(4) לעתירה; סעיף 122). גם בטענות אלו אין ממש.

89. תחילה יצוין, כי גם במסגרת פרק זה שבים העותרים על טענתם כי תכנית הלימודים דן מהווה תכנית השלמה, אשר שילובה במערכת החינוך הממלכתית פוגע בזכות הורי התלמידים להקנות לילדיהם חינוך המבוסס על חופש מדת (סעיף 122 לעתירה).

לטענה זו ניתן מענה לעיל כאמור, והובהר כי ההחלטה ללמד את תכנית הלימודים כמקצוע חובה היא החלטה סבירה ביותר, הנטועה היטב במתחם שיקול הדעת המקצועי הרחב המסור למשיב בעניינים כגון דא.

90. שנית, המשיב יטען כי אף אין ממש בטענות העותרים בנוגע לאי-מילוי לכאורה של חובת ההיוועצות המוטלת על המשיב מכוח סעיף 14 לחוק חינוך ממלכתי.

לעניין זה, סעיף 14 לחוק קובע כדלקמן:

"השר יוועץ בועד החינוך בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה, חוץ מן הסמכויות לפי הסעיפים 12, 29 ו-32 והשימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף 17".

91. בענייננו, כאמור בפתח הדברים, עוד בשנת 1998 העביר שר החינוך, התרבות והספורט דאז את סמכויותיו לקביעת תכנית לימודים לפי סעיפים 1 ו-4 לחוק, אל המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך. בהתאם לכך, המזכירות הפדגוגית היא שקבעה את הכללתה של תכנית הלימודים דן כחלק מתכנית הלימודים הכללית.

משכך הדבר, המשיב לא "השתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו" לצורך קביעת תכנית הלימודים דנו, ולפיכך ממילא המשיב לא נועץ בוועד החינוך לשם כך.

92. בהקשר לכך, ולמעלה מן הצורך, לא למותר להזכיר כי תכנית הלימודים דנו נכתבה על-ידי ועדות מקצועיות באמצעות אנשי אקדמיה וחינוך ותיקים ומנוסים, הפועלים זה שנים רבות במערכת החינוך הממלכתית ובתחום הכשרת מורים באקדמיה, ואשר מחוברים היטב 'לשטח' ומחויבים באופן עמוק לרוח החינוך הממלכתי, לתלמידיו ולמוריו.

כאמור, ועדת המקצוע יושבה על המדוכה משך כשנה וחצי, וערכה עבודה יסודית, מקיפה, מאומצת ומסורה ביותר, בין היתר תוך שימוש בתתי-ועדות שהורכבו מאנשי תוכן, אנשי פדגוגיה ואנשי מקצוע בתחום לימודי יהדות בבתי הספר הממלכתיים. תתי הוועדות קיימו ישיבות רבות במשך חודשים רבים, ולאחריהן הגישו את המלצותיהן לוועדת המקצוע אשר קבעה ואישרה את תכנית הלימודים הסופית. כאמור, רק לאחר שהוועדה השלימה את עבודתה והגיעה לתוצר שהיה מקובל על כלל חבריה, הוועדה הניחה על שולחנה של מנכ"לית משרד החינוך דאז את תכנית הלימודים החדשה.

93. הנה כי כן, תכנית הלימודים הוכנה באופן מקצועי ביותר, על-ידי גורמים מקצועיים ביותר. הדברים צוינו כאמור בבחינת למעלה מן הצורך בנסיבות העניין, אולם מכל מקום המשיב סבור כי בכך יש כדי ללמד כי גם במישור זה דין טענות העותרים להידחות.

ג.2.1. אין עילת התערבות מכוח הטענות לשיקולים זרים, חוסר סבירות קיצוני והפליה

94. בהמשך ובהתאם לכל האמור לעיל, המשיב יטען כי אף אין ממש ביתר טענות העותרים - אשר חלקן הועלו בלאקוניות - ודין להידחות. כפי שיפורט בתמצית להלן.

95. ראשית, דין טענות העותרים בדבר שקילת שיקולים זרים להידחות על-הסף (פרק ה(5) לעתירה). בעוד שהעותרים שבים וטוענים כי תכנית הלימודים נועדה 'לתקן' את הציבור החילוני (סעיף 127 לעתירה), הובהר בהרחבה לעיל כי הטענה משוללת יסוד, וכי מדובר בתכנית אשר מטרתה ותכניה הם ראויים ביותר והולמים את מטרות החינוך הממלכתי הקבועות בחוק.

על כן, ברי כי לא היו מעורבים כל שיקולים זרים בהכנת התכנית וביישומה.

96. שנית, המשיב יטען כי אין ממש גם בטענת העותרים בדבר 'חוסר סבירות קיצוני היורד לשורשו של עניין' (פרק ה(6) לעתירה). כפי שפורט בהרחבה לעיל, מדובר בתכנית ראויה והולמת ביותר, אשר הוכנה ומיושמת בהתאם לשיקול הדעת המקצועי הרחב המסור למשיב בעניינים כגון דא. התכנית הולמת כאמור את מטרות החינוך הממלכתי הקבועות בחוק, ואין שחר לטענת העותרים לפיה הפעלת התכנית אינה מאזנת בין מכלול מטרות החינוך הממלכתי.

97. עוד לעניין זה, העותרים טוענים כי מטרות כגון "[חיזוק] כוח השיפוט והביקורת, [טיפול] סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, [ופיתוח] מודעות וערנות לתמורות ולחידושים' אינן באות לידי ביטוי בתכנית" (סעיפים 135-137 לעתירה).

ואולם, כאמור לעיל, נשוב ונדגיש כי התכנית מבקשת ליצור שיח ערכי, קשוב וסובלני, תוך מתן מקום למגוון הדעות והזהויות שבחברה הישראלית; תוך עידוד חשיבה ביקורתית ועצמאית; ותוך דיון ביצירה ציונית, ישראלית ועכשווית, בין היתר תוך התייחסות לערכים אוניברסליים רלוונטיים.

על כן, ברי כי גם במישור זה דין טענות העותרים להידחות.

ד. סיכום

98. לנוכח כל האמור לעיל, המשיב יטען כי דין העתירה להידחות, תוך חיוב העותרים בהוצאות.

99. כמפורט לעיל, מידת ההתערבות השיפוטית בעניינים הנוגעים למדיניות חינוכית אשר גובשה על-ידי גורמי מקצוע בעלי מומחיות בתחום החינוך היא מצומצמת ביותר.

100. בענייננו, כפי שפורט בהרחבה ובפירוט רב לעיל, אין כל ממש בטענות העותרים בנוגע לתכנית הלימודים. תכנית הלימודים מבקשת ליצור שיח ערכי וסובלני, תוך מתן מקום למגוון הדעות והזהויות שבחברה הישראלית, והיא עולה בקנה אחד עם מטרות החינוך הממלכתי, המפורטות בחוק חינוך ממלכתי.

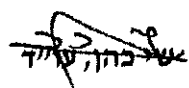
101. לסיום, אך לא בשולי הדברים, נדגיש את זכותו - ואף חובתו - של משרד החינוך להוביל מדיניות המקדמת הבנה, סובלנות ושיח ערכי קשוב, במטרה לצמצם את התיוגים, השנאה והקיטוב שלא פעם הם מנת חלקה של החברה הישראלית.

בהתאם לכך, ככל שתכנית הלימודים 'תרבות יהודית ישראלית' תצליח ותעמוד במטרותיה - ולו בחלקן - הרווח יהיה לא רק של בוגרי התכנית, אלא של החברה כולה.

102. העובדות המפורטות בתגובה זו נתמכות בתצהירו של מר יובל סרי, מפמ"ר תרבות יהודית-ישראלית במשרד החינוך.

היום, כ"ח בשבט, התשע"ט

3 בפברואר, 2019

עוזר ראשי במחלקת הבג"צים
בפרקליטות המדינה

סגן בכיר במחלקת הבג"צים
בפרקליטות המדינה

תצהיר

אני הח"מ, מר יובל סרי, לאחר שהוזהרתי כי עליי לומר את האמת וכי אם לא אעשה כן אהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק, מצהיר בזאת כלהלן:

1. אני משמש בתפקיד מפמ"ר תרבות יהודית-ישראלית במשרד החינוך.
2. תצהירי זה ניתן לתמיכה בתגובה המקדמית מטעם המשיב לעתירה בבג"ץ 7770/18.
3. העובדות המפורטות בתגובה המקדמית מטעם המשיב הן אמת למיטב ידיעתי ואמונתי, וידועות לי מתוקף תפקידי.
4. זה שמי, זו חתימתי ותוכן תצהירי אמת.

מר יובל סרי

אישור

אני הח"מ, אילת כחן-לרן עו"ד, מאשר/ת בזה כי ביום 31.1.19 הופיע בפני מר יובל סרי, המוכר לי אישית, אג ת"ז מספר 05968494, ולאחר שהוזהרתי כי עליו לומר את האמת, שאם לא יעשה כן יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק, חתם בפני על תצהירו.

אילת כחן-לרן
עורכת דין
מ.ר. 14055

תוכן עניינים נספחים

שם הנספח	נספח
רשימת בעלי התפקידים בוועדות	מש/1
צילום פניית העותרת מיום 8.10.17	מש/2
צילום המכתב מיום 29.10.18	מש/3
צילום המכתב מיום 31.10.18	מש/4

מש/1

רשימת בעלי התפקידים
בוועדות

צוות כתיבה

ריכוז ועריכה

צילה מירון-אילן, מנהלת אגף מורשת ומפמ"ר מחשבת ישראל (ממלכתי), משרד החינוך
אריאל אביב, מדריך מרכז ארצי ומורה למחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
ד"ר אשר שכטר, ממונה תכניות לימודים, אגף מורשת, משרד החינוך
יוספה משולם, מפמ"ר תורה שבעל פה ומשפט עברי (ממלכתי), משרד החינוך

ייעוץ אקדמי

ד"ר חנוך בן-פז, המחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן; מכללת סמינר הקיבוצים
פרופ' יונתן כהן, מנהל מרכז מלטון לחינוך יהודי, האוניברסיטה העברית, ירושלים
ד"ר ענבר גלילי-שכטר, מנהלת מכון "כרם" לחינוך יהודי-הומניסטי, ירושלים

חברי ועדות התכנית

ד"ר אשר שכטר (מרכז ועדת משנה ט), ממונה תכניות לימודים באגף מורשת
אביה פינקלשטיין, מורה ומדריכה, מחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
איציק רבי, מדריך ארצי ומורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי
איריס סבן, צוות תרבות יהודית-ישראלית, מט"ח
אריאל אביב, מורה ומדריך מחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
גילית רן, מורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי, ביה"ס אליאנס, חיפה
דפנה קרא, מדריכה ומורה לתרבות יהודית-ישראלית, ביה"ס דורות, מודיעין
ורד פז-צוק, מורה ומדריכה לתורה שבעל פה ותרבות יהודית-ישראלית
טליה אפיק, מורה ומנחה לתרבות יהודית-ישראלית, ביה"ס המסורתי ומכללת אורות ישראל.
יעל גרוס-רוזן, (מרכז ועדת משנה ה-ח), מנחה לתרבות יהודית-ישראלית, מכון שלום הרטמן
יהודית לקיצביץ, מדריכה פדגוגית במכללת דוד ילין, ירושלים
מיכל רוט-ברגר (מרכז ועדת משנה א-ד), רפרנטית תרבות יהודית-ישראלית מחוז דרום, משרד
החינוך
מלי ניסים, מורה ומדריכה ארצית לתורה שבעל פה ומשפט עברי, תיכון ע"ש ברנר, פתח תקווה
סילביה טרכטנברג-עובדיה, מורה במכללת דוד ילין

חברי וועדת המקצוע

פרופ' רון מרגולין, יו"ר, ראש תכנית "אופקים", החוג ללימודי תרבות עברית, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב

צילה מירון-אילן (מרכזת), מנהלת אגף מורשת ומפמ"ר מחשבת ישראל ממלכתי, משרד החינוך

ד"ר אביטל דוידוביץ-אשד, עמיתת מחקר בתרבות ישראל, אוניברסיטת תל אביב

איציק רבי, מדריך ארצי ומורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי

אסתי שחר, מנהלת בייס יסודי "זיכרון יוסף", חיפה

אריאל אביב, מדריך מרכז ארצי ומורה למחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית

אשל קליינהאוז, מנהל בייס על יסודי בית חינוך משותף, חוף השרון

ד"ר אשר שכטר, ממונה תכניות לימודים, אגף מורשת, משרד החינוך

דוד ביטון, מפתח תכניות בכ"ח, מנהל פדגוגי צעירים בירוחם

דליה הלוי, מפמ"ר עברית בבתי הספר היסודיים, משרד החינוך

ד"ר חנוך בן-פזי, המחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, סמינר הקיבוצים

פרופ' יונתן כהן, מנהל מרכז מלטון לחינוך יהודי, האוניברסיטה העברית, ירושלים

יוספה משולם, מפמ"ר תורה שבעל פה ומשפט עברי (ממלכתי), משרד החינוך

ד"ר ענבר גלילי-שכטר, מנהלת מכון "כרם" לחינוך יהודי-הומניסטי, ירושלים

ציפי שאבי, מורה ומרכזת חינוך יהודי, מודיעין

שירה אקרמן שמחוביץ, מרכזת הגיל הרך, רשת בתי ספר תל"י

מש/2

**צילום פניית העותרת מיום
8.10.17**

2102

י. נהוראי - עורך דין
רח' מדבר סיני 16 ירושלים
טלפקס: 02-5817822 גייד- 0543008760

8-10-2017

לכבוד

לכבוד

מר שמואל אבדאב
מנכ"ל משרד החינוך,
באמצעות פקס: 02-5602336

מר נפתלי בנט
שר החינוך,
באמצעות פקס: 02-5602246

הנדון: רצח רבין בתכנית הלימודים "תרבות יהודית ישראלית" – התראה לפני נקיטה בהליכים

בשם מרשי, הפורום החילוני, הנני פונה אליך כדלקמן:

1. מעיון בתכנית הלימודים "תרבות יהודית-ישראלית" בנושא רצח רבין, רשימת החומרים המומלצים לפי התכנית, וספרי הלימוד העוסקים בנושא שכבר הועלו לרשות, עולות העובדות הבאות, ככל שהדברים נוגעים למסורת היהודית:

א. התלמידים לומדים כי המתח בישראל בתקופה שקדמה לרצח ראש הממשלה ז"ל היה בין תפיסות ימין ושמאל בלבד.

ב. אין כלל אזכור להלך הרוח הדתי-אמוני-לאומי במאבק בדרכו של רבין ז"ל.

ג. אין כלל אזכור לעובדה שהיו רבנים שפסקו דין רודף נגד ראש הממשלה ז"ל.

ד. אין כלל אזכור לכך שהרצח, אדם חובש כיפה, דתי ומאמין, הסתמך על פסקי ההלכה האלה, ואף התייעץ עם רבנים טרם ביצוע הפשע. כפי שהוא עצמו העיד:

"...ללא פסק הלכה או פסק דין רודף שחלו על רבין מפני מספר רבנים שאני יודע עליהם, הייתי מתקשה לרצוח. רצח כזה חייב להיות מגובה. אם לא היה לי גב ולא היו עומדים מאחוריי אנשים רבים נוספים, לא הייתי פועל..."

(יגאל עמיר, רוצחו של ראש הממשלה יצחק רבין, מתוך דו"ח ועדת שמגר, עמ' 89)

ה. ההלכה מוצגת כמי שמתנגדת לכל פגיעה פיזית או מילולית בכל אדם באשר הוא אדם.

2. ויחדש כבר עתה – מרשי איננו טוען כי התרבות היהודית, הדת היהודית, או ציבור חובשי הכיפות אשמים ברצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל. עם זאת, מרשי איננו מוכן לקבל את הקיצוניות השנייה לפיה אין כל קשר בין הדת היהודית, רבניה ומאמיניה, להקשר שבו בוצעו הרצח וההסתה שקדמה לו.

3. מרשי רואה בחומרה יתרה את השמטת העובדות ההיסטוריות, בטח ובחודאי נוכח העובדה שתכנית העוסקת בדת ובמסורת היהודית חייבת מעצם היותה כזו, להציג את צדיה השונים של הדת ולהדגיש את הסכנות הגלומות באמונה לא מרוסנת.

4. שהרי הרצח היה בעת הרצח איש דתי-אמוני, שהכיר את המצוות, החוקים והמנהגים הנלמדים כשיעורי התכנית לתרבות יהודית ישראלית, ולצד זאת האמין בכל ליבו שהוא רוצח את רבין ז"ל מכוח צויר אלוהי, שמקורו באותה דת עצמה.

5. ברי כי בלי לימוד עובדות היסטוריות אלו, מדובר בתכנית חלולה המציגה תמונה חד צדדית, ולכן מעוותת, של המסורת היהודית המורכבת בכלל, ובהקשר של רצח רבין בפרט.

6. בחינה מעמיקה של העובדות - אלה שנכתבו ואלה שהושמטו - מעלה כי אין מנוס אלא לקבוע כי יש יד מכוננת אשר

א. מסתירה את שם הרצח יגאל עמיר ואת הרקע שבו הוא צמח ופעל.

ב. מחביאה את העובדה כי המניע לרצח, על פי דבריו של הרצח עצמו, היה תפיסת העולם המשיחית דתית, לפיה ארץ ישראל שייכת לעם ישראל על פי תורת ישראל, ואנו כאן מהווים אתחלתא דגאולה.

ג. מעלימה את המציאות האלימה, המכוערת והמסיתת, בה נעשה שימוש במסרים דתיים, שקראה לראש הממשלה ז"ל בוגד, ושהוציאה פסיקות בנוסח דין רודף.

ד. זורה חול בעיניהם של התלמידים וצובעת את המציאות כאילו לדת היהודית, רבניה ומאמיניה, לא היה חלק מרכזי וחלוט במגרש הפוליטי, ובהפגנות בכיכרות העיר, בתקופה שקדמה לרציחתו של ראש הממשלה ז"ל.

7. עוסקת בשמירה על חובשי הכיפות הסרוגות תוך עיוות היסטורי חמור. במסגרת חומרי הלימוד לכיתה ז', ממליץ משרדך על קטע של משורר בשם יוסף עזר, המציג את ציבור חובשי הכיפות הסרוגות כקורבן של הרצח, ובמשתמע מפנה אצבע מאשימה לכיוונו של הציבור החילוני. [ריכוז טקסטים ומקורות לכתה ז'. ע' 25. אתר מפמ"ר תרבות יהודית ישראלית]
7. אלה הנשאים בתרבות היהודית, האמונית-דתית, המעורבים לכיתות ג':
- א. חז"ל רואים בחומרה "מלחמות ופגיעות בחורך עם ישראל".
 - ב. ויכוחים ביהדות הם ל"שם שמיים", כמו המחלוקת בין הלל לשמאי, בניגוד למחלוקת של קורח ועדתו.
 - ג. חל איסור על לשון הרע והסתה.
 - ד. "כל המלכין פני חברו ברכים כאילו שפך את דמו"
 - ה. "מי האיש החפץ חיים... נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה"...
8. אלה החומרים בתכנית המעורבים לכיתות ז':
- א. "כל מחלוקת לשם שמיים סופה להתקיים" (הלל ושמאי) בניגוד לקורח ועדתו.
 - ב. "אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו"
 - ג. חובה גדולה הלא היא אהבת הממלכתיות, כלומר המדינה, המכשיר הגדול והחשוב לקיומו של העם."
 - ד. השוואה לצום גדליה.
9. כאמור לעיל, כך נלמדים הדברים: באופן חד צדדי המנתק מהמציאות ההיסטורית, תוך העלמת נוכחות הדת, רבניה ומאמיניה בהקשר של ביצוע הרצח וההסתה שקדמה לו.
10. הניסיון הנורא מוצא את ביטויו בהשוואה לצום גדליה. שם אכן הרצח היה פוליטי. אלא שהרצח של ראש הממשלה היה על רקע דתי-אמוני. לפיכך תכנית הגונה ומציאותית, תכנית שאין בה שיקולים זרים, היתה מציעה כדוגמא את קנאי בית שני, אשר בשם האלהים הרגו ורצחו ועינו את מי שלא חשב כמותם, והביאו בסופו של דבר לחורבן הבית.
11. תכנית שאין בה שיקולים זרים היתה מציעה כדוגמא את חסא העגל, כמודל לרצח על רקע דתי של מי שמטיל ספק בקיומו של האל: "...ריאמר להם (משה) מי לה' אלי... שימו איש חרבו ועברו במחנה והרגו איש את אחיו... ויפול מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש..." [שמות ל"ב]
12. הניסיון לצייר בפני התלמיד מציאות, לפיה המורשת היהודית על רבניה וחבריה כולם אוהבי שלום ורוחפי שלום, מעוות את אופייה של המסורת היהודית עד כדי הפיכת התכנית למצב שווא שאסור בלימוד.
13. וכדי להוסיף חסא על פשע, מדרשים התלמידים והתלמידות החילוניים לאמץ את השקפת העולם הדתית-אמונית ביחס לפרשנות טיפוס קרז ועדתו. כידוע לך, קרז ועדתו ביקשו שוחין. הם טענו כנגד שלטון העריצות של משה, ונגד חלוקת הג'ובים למשפחתו, בתגובה הרג אותם אלהים. לימוד חילוני שונה והפוך מזה הדתי, בין היתר במובן זה שהוא מעמיד את הדמוקרטיה מעל לאל. אלא שהתכנית מחייבת את התלמידים והתלמידות החילוניים להפיסה, לפיה ציווי אלוהי חשוב יותר מבחירה דמוקרטית.
14. גם האמירה לפיה כל מחלוקת ראויה היא מחלוקת לשם שמיים, כמחלוקת שבין בית הלל לבית שמאי, נעוצה בתפיסה הדתית, שהרי גם הלל וגם שמאי האמינו באל. תפיסה זו איננה ראויה להילמד בבתי ספר חילוניים שבהם יש ללמד על נושא המחלוקת תוך מתן מקום לספקנות ולביקורתיות, ללא קשר לשמיים.
15. במעשיך אלה הנך פועל בניגוד לחוק, ובניגוד לסמכותך כשר וחינוך, שכן עולה כי התכנית להוראת יום הזכרון לרצח ראש הממשלה במסגרת המקצוע תרבות יהודית ישראלית, וחומרי הלימוד המוצעים לה, נבנו משיקולים זרים.
16. לפיכך הנך נדרש תוך שבועיים להודיע על שינוי מהותי בתכני התכנית, ו/או להסיר אותה מלוח הלימודים. באם לא, יראה את עצמו מרשי כתופשי לפעול בכל הדרכים החוקיות העומדות לרשותו.
17. ייאמר מיד, מרשי פעל בתום לב וללא שיהוי מרצע שפורסמו תחומרים ברשת, לפני כחודש וחצי.
18. מאחר שבעד ארבעה שבועות מצוין יום הזיכרון לראש הממשלה, תגובתכם המהירה נדרשת.

בכבוד רב

יאר מוראי, ע"ד

מש/3

צילום המכתב מיום 29.10.18

3102

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף אי מורשת

יום שני כ' חשון תשע"ט, 29.10.2018

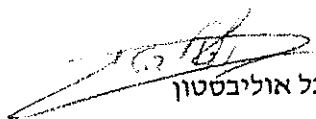
לכבוד:
הפורום החילוני

שלום רב,

בתאריך 17.07.18 ה' באב ה'תשע"ח, התקיימה פגישה במשרדי בנוכחות נציגים: ד"ר רם פרומן, אסנת סברון ולב קדש ובנוכחות נציגי תרבות יהודית-ישראלית, יובל סרי ואריאל אביב. הפגישה נערכה בעקבות הדיון בבג"צ בחודש יוני 2018 והמלצת השופטים כי ניפגש לשיחה במסגרתה תנתן לכם האפשרות להעלות בפנינו את עיקרי טענותיכם.

בתום הפגישה ביקשנו שתשלחו לנו את המסמך עליו דיברתם בפגישה (מסמך ההערות והביקורת על תכנית הלימודים בתרבות יהודית-ישראלית) כדי שנוכל לבחון אותן, ובנוסף ביקשנו שתשלחו לנו את עיקרי הדברים שעלו בפגישה.

עד למועד זה טרם קיבלנו מכם את סיכום הטענות כאמור.
לתשומת ליבכם,

יובל אוליבסטון

ראש אגף אי מורשת

המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך

העתק:

ד"ר מירי שליסל, יו"ר המזכירות הפדגוגית
מר יובל סרי, מנהל תחום דעת תרבות יהודית-ישראלית

מש/4

צילום המכתב מיום 31.10.18

31 באוקטובר 2018

לכבוד

יובל אוליבסטון
ראש אגף א' מורשת
המזכירות הפדגוגית
משרד החינוך

שלום רב,

בתשובה למכתבך מיום ה-29.10.2018, הרי תגובתם כדלקמן:

- א. בתאריך 13.8.2018 נשלח לשר החינוך מכתב התראה לפני נקיטה בהליכים, בו מצויות תשובות לנקודות שהעלית במכתבך. מכתבם זה לא זכה לכל התייחסות מצדכם עד לרגע זה.
- ב. הפגישה שהתקיימה ב-17 ביולי 2018 הוגדרה על ידכם כפגישה לא רשמית, דבר שחזר כמה פעמים במהלך הפגישה. בסוף הפגישה ביקשנו ממך תשובה רשמית לטענותינו או לפחות סיכום פגישה רשמי. ענית לנו שהדבר בלתי אפשרי בעתיד הנראה לעין.
- ג. הבקשה, בתום המפגש, לקבלת עיקרי הדברים שעלו בפגישה היתה הדדית, ומרגע שינבל סרי אמר שלא יוכל להעביר את הדברים שכתב ללא אישור פורמלי, אישור שלא יוכל להינתן בעתיד הקרוב ולא ברור אם יינתן בכלל, הרי היה ברור שאין מקום לחילופי פרטוקולים.
- ד. טענתכם בדבר בקשה מצדכם, כביכול, לקבל מאתנו חומרים הינה תמוהה, בעיקר לאור העובדה שמסמך התייחסות מטעמנו, הסלל הערות וביקורת על תכנית הלימודים תרבות יהודית – ישראלית, נשלח כבר בעבר למשרד, דבר המוזכר גם במכתב ההתראה מיום 13.8.2018 [הערת שוליים 7].
- ה. עיתוי פנייתכם מעורר תמיהה. היו בידיכם שלושה וחצי חודשים מאז הפגישה, וחודשיים וחצי מאז מכתב ההתראה שקיבלתם, על מנת ליצור עמנו קשר כלשהו או להתייחס לטענותינו. אתם בחרתם שלא לעשות כן, באופן שלא הותיר לנו כל ברירה אלא לפנות לערכאות משפטיות, במסגרת עתירה שהוגשה היום.
- ו. גם תוכנו של מכתבכם מעורר סימני שאלה. כי פתאום אתם מוציאים מכתב רשמי שמתייחס לפגישה, שאתם עצמכם הגדרתם כבלתי רשמית, ודורשים מאתנו באופן רשמי מסמכים שמעולם לא נדרשו מאתנו, וזדאי שלא באופן רשמי.
- ז. אנחנו מפנים אתכם למכתבנו מיום 13.8.2018 שבו העלינו על הכתב את עיקר טענותינו כנגד התכנית ויכול לשמש גם כסיכום תמציתי של טענותינו אותו אתם לפתע מבקשים לקבל כעת.
- ח. אנחנו מבקשים שתציגו את מכתבנו זה בכל מקום שבו אתם מתכוונים להציג את מכתבכם האחרון אלינו.

בברכה,

הפורום החילוני

הפורום החילוני
אגף מורשת והיישובים החופשיים (מ"ח)
ט"ז-8-58-054776

הפורום החילוני – איגוד השכונות והיישובים החופשיים ע"ר